

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет гуманітарних та соціальних наук
кафедра психології та соціології

Куценко М. В.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО
ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ**

2022

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет Гуманітарних та соціальних наук
Кафедра Психології та соціології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

рівень вищої освіти другий (магістерський)

спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

на тему **«ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВИ ЇЇ
ФОРМУВАННЯ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти групи ПС-21зм

Куценко М. В.

Керівник: професор кафедри психології
та соціології, д. мед. н., проф.

Хунов Ю. А.

Рецензент:

д. психол. н., проф., завідувачка кафедри
практичної психології Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Гейко Є. В.

Нормо-контроль: професорка кафедри
психології та соціології,
д. психол. н., доц.

Лосієвська О. Г.

Завідувачка кафедри:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю. О.

2022

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет Гуманітарних та соціальних наук

Кафедра Психології та соціології

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Завідувачка кафедри психології
та соціології д. психол. н.,
проф. Бохонкова Ю. О.**

«08» вересня 2022 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Куценко Марині Василівні

1. Тема роботи: «Психологічна готовність студентської молоді до волонтерської діяльності та умови її формування».

Керівник роботи: Хунов Ю. А., д. мед. н., проф., професор кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля, затверджений наказом по університету від 08.09.2022 р. № 110/15.17.

2. Строк подання здобувачем роботи: 18.11.2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: *обсяг роботи – 75 сторінок (1,5 інтервал, 14 шрифт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): *проаналізувати наукові джерела з зазначеної тематики; підібрати діагностичний інструментарій згідно проблеми дослідження; на основі проведеного констатувального експерименту розробити й апробувати програму соціально-психологічного тренінгу. Провести формувальний експеримент і порівняти результати констатувального і формувального експериментів. Ефективність проведеного експерименту оцінити за допомогою математичних методів оцінки значущості відмінностей середніх величин.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслеників): *таблиці, рисунки (діаграми, гістограми, сегментограми).*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Хунов Ю. А. – д. мед. н., проф., професор кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	08.09.2022 р.	30.09.2022 р.
2.	Хунов Ю. А. – д. мед. н., проф., професор кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	01.10.2022 р.	12.10.2022 р.
3.	Хунов Ю. А. – д. мед. н., проф., професор кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	13.10.2022 р.	13.11.2022 р.

7. Дата видачі завдання: 10 вересня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення проблеми дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	08.09.2022 р. – 11.09.2022 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження.	12.09.2022 р. – 30.09.2022 р.	
3	Розробка діагностичного інструментарію, проведення констатувального експерименту та обробка його результатів.	01.10.2022 р. – 12.10.2022 р.	
4	Розробка й апробація програми соціально-психологічного тренінгу.	13.10.2022 р. – 30.10.2022 р.	
5	Обробка результатів формувального експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики	31.10.2022 р. – 13.11.2022 р.	
6	Підготовка роботи до захисту	14.11.2022 р. – 17.11.2022 р.	
7	Представлення роботи на зовнішню рецензію	18.11.2022 р. – 23.11.2022 р.	
8	Перевірка роботи на академічний плагіат	24.11.2022 р. – 27.11.2022 р.	
9	Захист роботи	28-29.11.2022 р.	

Здобувачка вищої освіти:

Куценко М. В.

Керівник роботи:

д. мед. н., проф.

Хунов Ю. А.

РЕФЕРАТ

Текст – 75 с., рис. – 6, табл. – 10, літератури – 87 дж., додатків – 8

В кваліфікаційній роботі представлено теоретико-методологічні основи вивчення проблеми волонтерської діяльності у студентському віці, описані види волонтерської діяльності та волонтерські організації в Україні.

Розглянуто особливості прояву психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності. Описано властивості особистості здобувача вищої освіти – його професійної мотивації, змісту ціннісних орієнтацій, моральних характеристик, міжособистісних відносин у групі здобувачів вищої освіти.

Проведено аналіз та підібрано психодіагностичне обстеження випробовуваних і виявлено показники психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності. Експериментально розглянуто психологічні особливості прояву агресивності та імпульсивності в спілкуванні з оточуючими, рівень комунікативних та організаторських здібностей.

На основі результатів констатувального експерименту розроблено й апробовано програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності. Оцінено ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Ст'юдента.

Ключові слова: ВОЛОНТЕРСТВО, ДОБРОВІЛЬНІСТЬ, ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ, МОТИВАЦІЯ, СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ, АГРЕСІЯ, ІМПУЛЬСИВНІСТЬ, ОСОБИСТІСТЬ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ, СТРЕСОСТІЙКІСТЬ, КОРЕКЦІЙНІ ЗАХОДИ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ.....	12
1.1. Аналіз проблеми розвитку волонтерства як явища в Україні та світі.....	12
1.2. Соціальна ситуація розвитку особистості у студентському віці.....	21
1.3. Види волонтерської діяльності.....	27
1.4. Робота волонтерських організацій в Україні	34
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
2.1. Особливості прояву психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності	39
2.2. Дослідження психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності	41
2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту	43
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	56
3.1. Програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності	56
3.2. Результати формувального експерименту.....	72
3.3. Оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики	75
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	82
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Більшість досліджень присвячені вивченню стимулів та мотивів добровольчої діяльності з різних точок зору (економічної, психологічної, організаційної, соціально-демографічної, культурної, інституційної, індивідуальної) та різних рівнів (макро-, мезо-, мікрорівнів). Серед авторів досліджень - Т. Шлезінгер, С. Найджел, А. Джіл-Лакруз, К. Марчелло, Ю. Вей, Н. Донті, К. Бернгардт, Д. Байді, Т. Вантілборг, Р. Пеперманс, Г. Хайбректс, Дж. Віллемс, М. Джегерс, Дж. Хофманс, П. К. Дуайєр, Дж. Боно, М. Снайдер, О. Нов, Ю. Берсон. Серед вітчизняних авторів необхідно відзначити роботи Л. А. Кудрінської, Н. Г. Бодренкової, Є. Є. Строкової, І. В. Мерсіянової, М. В. Певної, І. В. Самаркіної, А. Є. Шадріна, П. В. Шевченка та ін., які становлять економічний, соціологічний, соціально – психологічний, правовий підходи до розгляду феномену волонтерства.

У ряді соціологічних робіт можна відзначити розробки Я. В. Дідковської (дослідження мотивації соціальних працівників до участі в добровольчій діяльності), А. А. Клепікова, Л. А. Кудрінської (добровольча праця), І. В. Мерсіянова, М. В. Певний, Є. Л. Шекової (крос-культурні особливості добровольчості), Л. І. Якобсона (філантропія та добровольчість), а також соціологічні дослідження, що проводяться організаторами роботи добровольчих центрів – В. С. Лук'яновим та С. В. Михайлової.

Методичний, а також нормативно-правовий супровід добровільна діяльність отримує завдяки роботам Н. В. Авдєєвої, С. М. Васильєвої, В. С. Лук'янова, С. В. Михайлової, А. Г. Синьоглазової, яких показується соціальна значимість добровольчості, і навіть актуальність взаємодії державного та громадського секторів у розвитку добровольчих рухів. Питання соціально-економічної значущості добровольчої праці, добровольчої зайнятості розглядаються в роботах Р. П. Колосової, Л. А. Кудрінської.

Крос-культурні особливості участі населення добровольчої діяльності аналізувалися у працях М. А. Аларичевої, Т. А. Лісовської, І. А. Медведєвим.

Менеджмент добровольчої діяльності та питання координації роботи добровольців у некомерційній організації стають предметом розгляду у працях К. Бідермана, П. Джордана. Останнє десятиліття ознаменовано появою праць фахівців соціальної сфери, роботи яких присвячені проблемам соціального добровольчості в Україні.

Взаємозв'язок добровольчого руху та соціальної сфери, соціальної роботи, соціально-допоміжної діяльності відображена в працях І. Ф. Албегової, Н. А. Антипової, Є. Н. Глибокової, А. А. Клепікова, А. Н. Кошельової.

Об'єктом робіт А. Е. Алейникова, О. Р. Галієвої стає розгляд волонтерських таборів; прикладні аспекти організації волонтерських соціальних служб відбито у Р. Р. Латипова; технології роботи з добровольцями представлені в працях А. Б. Бархаєва, А. Г. Вангаєва, П. В. Васильєвої, В. Ю. Єрмолаєва, К. А. Спірідонової, А. М. Цурікова. Інституціоналізація добровольчих рухів в Україні стає предметом наукового інтересу Н. А. Антипової, Л. А. Кудрінської, В. А. Лук'янова. Певний внесок у розвиток в Україні філософії добровольчості, вивчення його ціннісного змісту зробили фахівці «третього» (некомерційного) сектора: А. З. Автономов, Р. П. Бодренкова, У. О. Лук'янов, У. У. Митрофаненко та інших, у вивченні корпоративного волонтерства - Т. Я. Бачинська, А. В. Трохіна. Добровольчому руху присвячено невелику кількість дисертаційних робіт: В. Р. Карімова (питання залучення студентів педагогічних вузів до добровольчого руху), Л. П. Конвісарєвої (волонтерський рух як детермінанта розвитку активності молоді), Т. В. Мамонтової (історико-ретроспективний аналіз молодіжних) громадських об'єднань).

Технології організації добровольчої діяльності розглядаються як представниками органів державної влади (М. П. Комова, Б. І. Дроботов, О. М. Казакова, Н. В. Лобжанідзе, В. П. Селін), так і представниками некомерційних організацій, що працюють в галузі організації добровольчих рухів (І. Г. Абрамян, О. П. Анісімова, В. В. Митрофаненко, І. А. Скіперський,

С. А. Р. Фарах-манд, С. Ш. Шакірова). Емпіричні дослідження соціально-педагогічного потенціалу добровольчості як основи добровольчих рухів представлені в рамках робіт О. П. Анісімової, Л. С. Кирилової.

Проблема дослідження полягає у недостатньому рівні вивченості впливу потенціалу волонтерського руху на студентську молодь.

Об'єкт дослідження – волонтерський рух.

Предмет дослідження – психологічна готовність студентської молоді до волонтерської діяльності та умови її формування.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити умови формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Провести аналіз теоретичних підходів до вивчення волонтерського руху, визначення змісту рівня сформованості загальнокультурних компетенцій та навичок, динаміки розвитку, передового досвіду організації волонтерського руху в Україні.

2. Описати види волонтерської діяльності.

3. Підібрати психодіагностичний інструментарій та провести дослідження психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

4. На основі результатів констатувального експерименту розробити й апробувати програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

5. Оцінити ефективність корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики.

Теоретико-методологічну основу дослідження складала: системно-структурний підхід до професійної діяльності (С.Гарькавець, М.Дьяченко, Л.Кандибович, В.Моляко, Л.Орбан-Лембрик та ін.); принцип

єдності свідомості і діяльності (Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонт'єв, С.Максименко, С.Рубінштейн); дослідницькі положення щодо відповідності особистісних якостей вимогам професії (О. Блинова, А.Борисюк, В. Бочелюк, Ж. Вірна, М. Савчин, В. Скребець, Б. Федоришин та ін.); методологічні принципи організації психологічного дослідження (Б.Анан'єв, Л.Бурлачук, В.Дружинін, Б.Ломов); концептуальні положення про сутність і становлення професійної ідентичності особистості (Ю.Бохонкова, Т.Буякас, О.Єрмолаєва, В.Зливков, М.Тоба); основні засади професійної підготовки психолога (О.Бондаренко, Ж.Вірна, Л.Карамушка, С.Максименко, Н.Пов'якель, Н.Чепелева, Н.Шевченко, О.Шевяков); концептуальні підходи щодо професійних уявлень як базового елемента професійного становлення особистості (О.Бодальов, Т.Говорун, З.Карпенко, Є.Клімов, П.Лушин, С.Максименко, В.Татенко, Т.Титаренко та ін.); положення і принципи активних соціально-психологічних форм і методів роботи (О. Бондарчук, І. Ващенко, Л. Петровська, І. Сняданко, М.Ткалич, Т. Ткач та ін.).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання висунутих завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння й узагальнення теоретичних досліджень з означеної проблеми, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні*: бесіда, спостереження, констатувальний та формувальний експерименти, психодіагностичні методики (Тест «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей», методика визначення імпульсивності В. А. Лосенкова, тест А. Ассінгера, методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера);

– *методи математичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм Microsoft Excel (2007), IBM SPSS (версія 16.0).

Наукова новизна дослідження:

– *визначено* феномен волонтерства через різноманітні теорії українських і зарубіжних вчених, *розглянути* діяльності волонтерських організацій в Україні;

– *виявлено* рівень психологічної готовності здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності та умови її формування;

– *поглиблено уявлення* про теоретичні та практичні аспекти розвитку та діяльності волонтерських організацій, соціальних служб, благодійних організацій; зміст підготовки волонтерів до діяльності, їх функціональні обов'язки та права;

– *розроблено й апробовано* програму підготовки здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що в роботі розкрито поняття «волонтерство» та психологічна готовність студентської молоді до волонтерської діяльності з метою підвищення якості професійної підготовки фахівці соціальної сфери.

Практичне значення дослідження. Отримані під час дослідження результати та сформульовані на їх основі висновки полягають в тому, що волонтерська діяльність в ЗВО може сприяти створенню волонтерських клубів і залученню здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності в контексті їхньої професійної підготовки. Зокрема розроблено науково-методичні та практичні рекомендації формування загальнокультурних компетенцій учасників волонтерського руху. Набули подальшого розвитку організаційно-педагогічні умови розвитку системи волонтерського руху.

Статистично підтвержені висновки дають можливість використовувати отримані результати у науково-дослідній роботі при вивченні подібної проблематики в галузі загальної, вікової та соціальної психології. Отримані дані доречні для розроблення рекомендацій з оптимізації завдань, змісту, добору ефективних методів і форм супервізії осіб, які займаються волонтерською діяльністю.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Аналіз проблеми розвитку волонтерства як явища в Україні та світі

На сьогоднішній день волонтерська діяльність входить до галузі дослідження таких галузей знання як педагогіка, психологія, соціологія, філософія, культурологія, економіка, менеджмент. Трактуювання даного поняття різними вченими – прихильниками вищезгаданих дисциплін детерміновано специфікою та вимогами певної дослідницької моделі. В Україні її процес становлення добровольчості як соціального явища почався у другій половині 1980-х рр. Детермінантою цього процесу з'явився політичний курс керівництва держави, який проголосив орієнтир на ліберальні цінності Заходу, що зумовили у певний момент здійснення творчу енергію і ентузіазм громадян.

На початку останнього десятиліття ХХ століття стосовно добровільних помічників загальноживаним став термін «волонтер» [37]. У рамках даної роботи використовуються терміни «добровольство» та «волонтерство» і, відповідно, «доброволець» та «волонтер» як синоніми. Зазначимо, що вітчизняні вчені не віддають пріоритету у вживанні того чи іншого терміну, однак повністю згодні з М. В. Певною в тому, що велику міжнародну поширеність (як наукову, так і громадську) набув саме термін «волонтерство», а не добровільність, беручи до уваги глобальний рівень використання цього терміну, а також масштаб феномена. Як суспільний ресурс волонтерство має матеріальну складову (оскільки має творчий потенціал) і духовну складову (оскільки містить у собі чималий соціально-педагогічний потенціал). Обидві складові взаємопов'язані та впливають одна на одну [35].

Для більш повного розкриття поняття «волонтерська діяльність» зупинимося на її основних цілях і завданнях. На думку Н. Н. Єршової, мета волонтерського руху полягає у розвитку та самореалізації молоді шляхом ознайомлення з різними видами соціальної активності, залучення молоді до Всесвітнього добровольчого руху [36]. Волонтерська діяльність розглядається з погляду різних наукових підходів. Аксіологічний підхід доводить ціннісний компонент волонтерської діяльності. Системний підхід розглядає волонтерську діяльність як цілісну систему діяльності, що включає численні зв'язки і взаємини. Особистісно орієнтований підхід розглядає особистість, що у волонтерській діяльності, як відповідального суб'єкта свого розвитку. О. В. Митрохіна виділяє два основні підходи до організації волонтерської діяльності: суспільно-фасилітативний, згідно з яким волонтери є активними помічниками фахівців соціально-орієнтованої діяльності у вирішенні суспільних проблем. В основі інформаційно-просвітницького підходу лежить залучення волонтерів до інформаційно-просвітницької діяльності серед дітей та підлітків [34].

Останні два десятиліття до волонтерства звернено досить широкий інтерес фахівців з різних сфер діяльності. Феномен волонтерства фрагментарно вивчається в історичному, психологічному, правовому полі, в галузі соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи, соціального менеджменту та соціальної психології. У світовій науковій думці акцент у вивченні волонтерства більшою мірою зроблено на трудовий підхід та економічних дослідженнях ефективності волонтерської праці, пов'язаних із виділенням у суспільстві структурно-функціональних підсистем та вивченням у кожній з них функцій цієї праці. У цьому необхідно відзначити роботи Д. Дугласа, Л. Саламона [31].

Розглянемо такі дисциплінарні підходи до аналізу феномену волонтерства, як економічний, політичний, психологічний та соціологічний. З економічної точки зору добровольство є парадоксом. Відповідно до економічної теорії основою поведінки людини є особиста зацікавленість і

раціональність. Добровольці спростовують це положення, здійснюючи діяльність, витрати на яку перевищують дохід (переваги), тобто добровільність є нерентабельним видом діяльності.

Є кілька мікроекономічних пояснень такої ірраціональної поведінки.

1. "Модель особистої вигоди". З одного боку, «інвестиційна модель», що ґрунтується на отриманні добровольцями вигод у вигляді можливості навчання або набуття певних навичок, що формують людський капітал. З іншого боку, «модель споживання», яка передбачає можливість отримання такої особистої вигоди, як радість чи душевна теплота, яку добровольці одержують від акта добровольства.

2. «Модель суспільних благ» передбачає, що добровольці витрачають свій час на надання громадських благ та послуг, які вони цінують. Ця модель ґрунтується на припущенні чистого альтруїзму. Однак низка досліджень виявила наступну закономірність: високий рівень державних витрат на соціальне забезпечення пов'язаний з високим рівнем добровольчості [73].

Більшість економістів займають серединну позицію, зазначаючи, що добровольці зацікавлені як у приватних, так і у суспільних благах. З організаційної точки зору економісти аналізують та оцінюють ринок праці добровольців, вивчаючи попит та пропозицію, а також оцінюють витрати некомерційних організацій на набір, відбір, навчання, управління волонтерами, забезпечення їх офісними приміщеннями та матеріалами. Крім того, ведеться оцінка економічного вкладу праці добровольців, який є дуже значним у розвинених країнах та сприяє підвищенню ефективності реалізації соціальної політики.

Якщо розглядати волонтерство з погляду соціетального підходу, його функції можна звести до такого: «участь у формуванні та розвитку громадянського суспільства, трансляція соціетальних цінностей, традицій; громадянська соціалізація окремого індивіда; інтеграція суспільства через асоціацію громадян, створення соціального капіталу; кооперація зусиль для захисту прав та інтересів індивідів; самоврядування та колективне вирішення

проблем спільноти на основі соціальних інновацій; підтримка незахищених груп, їхня соціальна адаптація; зведене самовираження та соціальну творчість людей». До того ж «добровольча діяльність постає як невичерпне джерело і ресурс моральності», що відіграє істотну роль оздоровленні суспільства загалом [13].

М. П. Бугаєнко розглядає волонтерську діяльність як одну з основних форм студентського самоврядування сучасного ЗВО. Вважаючи «конкретною формою та важливою ланкою студентського самоврядування» [50]. В. М. Певзнер вивчає волонтерську діяльність як невід'ємну частину педагогічного потенціалу сучасного ЗВО та визначає її як суб'єкт виховної роботи освітньої установи [63].

Педагогічний потенціал волонтерської діяльності у підготовці майбутніх соціальних працівників було розглянуто у роботі Л. У. Болотової. М. Ю. Масленцова розглядає волонтерську діяльність як один із елементів освітньої програми. Гуманітарні технології, пов'язані з організацією волонтерської діяльності, можуть стати одним із пріоритетних напрямів підготовки молодих фахівців, оскільки участь у добровольчості допомагає знаходити ресурси власного особистісного вдосконалення, сприяє розвитку рефлексії, стимулювання самореалізації [66].

М. В. Тарасова вважає, що волонтерська діяльність з педагогічної точки зору володіє значним психолого-педагогічним потенціалом, який, перш за все, проявляється у реалізації виховної, освітньої та розвиваючої функцій. Волонтерство пов'язане із самоосвітою молоді, можливістю отримання ранньої професійної орієнтації, способом самовизначення, утвердження себе як особистості, можливістю перевірки та розвитку здібностей та ділових якостей, процесом накопичення життєвого та ділового досвіду. Волонтерська діяльність впливає на моральне становлення молоді, забезпечує реалізацію потреби у соціально активній поведінці та надання допомоги іншій людині, сприяє пізнавальному та емоційному розвитку, удосконалює такі сторони особистості, як чуйність, співчуття та співпереживання [59].

Волонтерство формує готовність до самостійного прийняття рішень, розвиває лідерські якості та творчу активність молоді, сприйнятливість до проблем іншої людини та суспільства в цілому, надає можливість молодим людям проявити себе, реалізувати свій потенціал, є способом збереження та зміцнення людських цінностей, реалізації прав та обов'язків громадян, особистісного зростання через усвідомлення людського потенціалу. Цей вид діяльності як володіє великим виховним потенціалом, розвиваючи в учнів такі соціально важливі якості, як ініціативність, відповідальність, дисциплінованість, активність, небайдужість, чуйність і емпатія, а й служить соціалізації особистості. Волонтерство допомагає розвивати соціальні компетенції особистості, активізує особистісне зростання, міжособистісне спілкування та взаємодію, самовизначення його учасників. Крім того, не можна забувати, що саме волонтерство сприяє інтеграції молодих людей, які опинилися у важкій життєвій ситуації, у життя самого суспільства.

Волонтерська діяльність створює умови для реалізації потреб та готовності молоді добровільно брати участь у вирішенні соціальних проблем суспільства; бути активними суб'єктами процесів соціального розвитку; сприяє підвищенню соціальної активності та ініціативи молоді, розширенню можливостей повноцінної участі громадян у громадському житті країни; формування нових перспективних форм зайнятості; зміцненню демократичних та духовно-моральних цінностей у суспільстві.

В даний час шириться розуміння того, наприклад, що добровільність є ключовим фактором, який поєднує різні соціальні групи в більшості суспільств, сприяє розвитку толерантності [69].

А. В. Пономарьов, М. А. Бердников у роботі «Виховний потенціал самоврядування здобувачів вищої освіти у підготовці конкурентоспроможного фахівця» розглядають волонтерський рух як дієву та ефективну форму самоврядування здобувачів вищої освіти. У своїй монографії А. В. Пономарьов аналізує волонтерську діяльність як форму самоврядування здобувачів вищої освіти, що впливає на підготовку конкурентоспроможних

фахівців у системі вищої професійної освіти. У монографії наводиться «Комплексна програма розвитку самоврядування здобувачів вищої освіти в УДТУ-УПІ», яка включає у собі заходи та проекти, що реалізуються волонтерським рухом. На важливість волонтерського руху на формування основних особистісних якостей сучасних здобувачів вищої освіти звертає увагу В. З. Дуликов [81], який пише «на відміну інших клубних об'єднань волонтерські об'єднання вирішують як проблеми дозвілля студентської молоді, а й інших проблем, як самих здобувачів вищої освіти, так і суспільства загалом». На думку Ж. Г. Атаянц, волонтерську діяльність слід розглядати як найвищий рівень включення здобувачів вищої освіти у процес соціалізації [58].

О. Холіна визначає волонтерство як “спосіб вибудовувати соціальні відносини, розвивати та знаходити застосування своїм моральним, духовним чеснотам, отримувати нові навички, а також надавати іншим”. На думку В. Лугового, волонтерство являє собою “сукупний процес і результат цілеспрямованого організованого інформаційного окультурення людини, освоєння нею культурного досвіду” [62].

О. А. Колмогорова розглядає волонтерську діяльність як один із елементів самоврядування здобувачів вищої освіти у ЗВО для становлення професійної особистості спеціаліста [55]. Волонтерську діяльність в умовах мультикультурного суспільства слід віднести саме до педагогічних засобів, оскільки вона спрямована на активізацію самостійної роботи студента з представниками різних національностей та самопізнання себе як частини етносу. Підставою для цього є те, що волонтерська діяльність задовольняє необхідним вимогам, що пред'являються до засобів активізації самостійної роботи: вона забезпечує включення активних розумових процесів, стимулює активність, спрямовану на оволодіння системними етнокультурними знаннями та вміннями міжнаціональної взаємодії, сприяє формуванню етнокультурної грамотності.

На думку І. Д. Зверевої, волонтерський рух – це добродійна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [48].

Добровільна робота має велике значення у розвитку особистості та міжособистісних відносин, є невід'ємною частиною загального розвитку та соціалізації молодого людини як суб'єкта громадянського суспільства. Вона сприяє формуванню у молодого здобувача вищої освіти таких важливих якостей, як милосердя, толерантність, відповідальність за себе та доручену справу, підвищує почуття самоповаги, сприяє зайнятості важливою та корисною справою, формує у нього особистісні соціальні якості та навички, важливі для дорослого, у тому числі й професійного життя. Крім того, у добровільній діяльності відбувається набуття корисних соціальних навичок, таких як: розвиток комунікативних здібностей; лідерських навичок; виконавчої дисципліни; захисту та відстоювання прав та інтересів людей; ініціативність; та багатьох інших [53].

Поняття «потенціал» на сьогоднішній день має широке поширення в різних сферах науки та соціальної діяльності. Існують різні підходи до визначення поняття "потенціал" і як наслідок різні трактування терміна.

Зміст поняття «потенціал» вітчизняні психологи та педагоги характеризують переважно як:

- сукупність реальних можливостей, умінь та навичок, що визначають рівень їх розвитку (Г. Л. Піхтовніков, Л. Н. Москвичева);
- синтетичну (інтегруючу) якість, що характеризують міру можливостей особистості в діяльності (І. О. Мартинюк, В. Ф. Овчинников);
- соціально-психологічну установку на нетрадиційне розв'язання протиріч об'єктивній реальності (Є.В.Колесникова);

- спеціальна якість, що характеризує міру відповідності діяльнісних якостей індивіда соціальній нормі (певної соціальної ролі), необхідної для самовизначення як суб'єкт творчості (С. Р. Євінзон);

- характерна якість індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самоздійсненні та самореалізації (М. В. Колосова);

- розвинене почуття нового, відкритість усьому новому, високий рівень розвитку мислення.

Його гнучкість, нетерпимість та оригінальність, здатність швидко змінювати прийоми дії відповідно до нових умов діяльності (Т. Г. Браже, Ю. Н. Колюткін) тощо.

Виховний потенціал самоврядування здобувачів вищої освіти характеризує можливості виховання, закладені у ньому, що охоплюють як ресурси самого колективу здобувачів вищої освіти, і адміністративні, педагогічні ресурси всієї позанавчальної виховної системи закладу вищої освіти. З погляду М. І. Шикова виховний потенціал самоврядування здобувачів вищої освіти – це комплекс можливостей у сфері виховання майбутніх спеціалістів. Виховний потенціал самоврядування здобувачів вищої освіти може бути визначений як комплекс можливостей у процесі діяльності всього різноманіття органів самоврядування здобувачів вищої освіти у закладі вищої освіти, що забезпечує формування та розвиток у здобувачів вищої освіти набору особистісних якостей, необхідного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності та конкурентоспроможного ринку праці [51, 81].

Для виявлення структури потенціалу волонтерської діяльності, на наш погляд, необхідно визначити структуру волонтерського руху як процесу формування ключових особистісних якостей майбутнього конкурентоспроможного фахівця.

Основними структурними елементами системи волонтерської діяльності у ЗВО є:

- суб'єкти відносин у рамках волонтерської діяльності;

- цілі та зміст взаємодії суб'єктів;
- організаційні форми, методи та засоби цієї взаємодії [30].

Грунтуючись на сучасній теорії професійної освіти, можна виділити три основні суб'єкти волонтерського руху: волонтерське середовище; виховні структури, що впливають на волонтерське середовище; особистість лідера [50].

Найважливішими складовими частинами потенціалу волонтерського руху вважаємо:

- потенціал суб'єктів волонтерського руху;
- потенціал цілей та змісту освітніх програм волонтерської діяльності;
- потенціал лідерів волонтерського руху;
- потенціал організаційних форм, методів та засобів волонтерського руху.

Сукупність всіх перелічених вище компонентів становить потенціал волонтерської діяльності. Відповідно до запропонованої структурою оціночні показники стану потенціалу волонтерської діяльності можуть включати:

- стан волонтерського середовища (рівень інтересу до подій, що відбуваються);
- ефективність діяльності волонтерського центру (стабільність організаційної структури, ступінь наступності складу волонтерського руху, престижність з погляду здобувачів вищої освіти та ін.);
- ефективність впливу на середовище здобувачів вищої освіти волонтерських структур, взаємодії даних структур з волонтерським рухом (створення у ЗВО організаційно-педагогічних умов для розвитку волонтерської діяльності, ступінь взаємодії адміністрації освітнього самоврядування та волонтерського руху);
- рівень підготовки лідерів волонтерського руху (наявність особистісних якостей, навичок, знань, необхідних для ефективного управління);
- рівень змісту освітніх програм (затребуваність матеріалу, що викладається, якість викладання та ін.);

- ефективність організаційних форм, методів та засобів (кількість та якість використовуваних форм роботи, підтримка та забезпечення з боку адміністрації волонтерської діяльності).

Зазначимо, що представлена модель потенціалу волонтерського руху не є остаточною, не має вичерпного характеру.

Необхідно подальше уточнення, як самого поняття, так і його змісту, структури, характеристик відповідно до реального стану волонтерського середовища та передбачуваних перспектив його розвитку. Важливим підготовчим етапом практичної реалізації потенціалу волонтерського руху є його актуалізації. Даний процес можна визначити як цілеспрямований процес виявлення та мобілізації ресурсів волонтерського руху та прихованих у ньому можливостей у підготовці майбутнього фахівця. У цьому контексті потенціал волонтерського руху може бути визначений як комплекс можливостей у процесі волонтерської діяльності, що забезпечує формування та розвиток у здобувача вищої освіти набору особистісних якостей та компетенцій, необхідних відповідальному фахівцеві, готовому до постійного професійного зростання та володіючого високим рівнем конкурентоспроможності [59].

1.2. Соціальна ситуація розвитку особистості у студентському віці

Навчання у ЗВО є природним продовженням навчальної діяльності у середній школі. Той факт, що навчання тут продовжує лише частину тих, хто закінчує середню школу, не змінює самого підходу до віку здобувачів вищої освіти як специфічного у загальній логіці розвитку особистості. Ця специфіка має стати предметом психологічних досліджень. Однак такий підхід ще не набув широкого поширення в психології.

Більшість досліджень у цій галузі пов'язано, передусім, із вивченням психофізичних і диференціально-психологічних особливостей перебігу психічних процесів за умов навчання у ЗВО: пам'яті, мислення та інших. Лише

в деяких роботах реалізовано комплексний підхід до вивчення особистості здобувача вищої освіти, але, переважно, у руслі диференціальної, а чи не вікової психології [38].

І лише останніми роками стають поширеними дослідження, присвячені вивченню властивостей особистості здобувача вищої освіти – його професійної мотивації, змісту ціннісних орієнтацій, моральних характеристик, міжособистісних відносин у групі здобувачів вищої освіти. Зупинимося на деяких, найбільш показових, на наш погляд, результатах цих досліджень. Істотна відмінність навчальної діяльності (НД) від навчально-професійної діяльності (НПД) у тому, що НД в соціальному плані є обов'язковим видом діяльності, включення їх у НПД передбачає вільний її вибір індивідом. Можна припустити, що у мотиваційно-потребній основі НПД переважають внутрішні мотиви вчення.

Однак у роботах, присвячених вивченню проблеми вибору професії здобувачем вищої освіти, акцентують увагу на тому, що багато хто з них не впевнений у правильності вибору. Про це свідчить і стійке зниження інтересу до професії від першого до п'ятого курсу [26]. Причина цього – у характері мотивів вибору професії: від 40 % до 50 % здобувачів вищої освіти обирають професію через відсутність інших варіантів.

Вивчення розвитку особистості у колективі здобувачів вищої освіти є частиною фундаментальних досліджень розвитку особистості в умовах спеціального формування навчальної діяльності в середній школі – на основі теорії навчання А. Б. Ельконіна та В. Д. Давидова [10].

Таким чином, дослідження виявляють, що у значної частини здобувачів вищої освіти мотиваційно-потребова структура навчально-професійної діяльності (НПД) виявляється деформованою, а процеси формування та розвитку професійних інтересів протікають стихійно [53]. Це відбивається на характері міжособистісних відносин у студентському віці. Їх вивчення показує, що такі відносини слабо пов'язані з життєвими та професійними ціннісними орієнтаціями особистості.

Група здобувачів вищої освіти для більшості її членів не є референтною. Тобто панівні соціальні цінності групи не мобілізують на пізнавальну діяльність і активну життєву позицію, що відбивається на моральному розвитку здобувачів вищої освіти: багатьом їх проблеми морального вибору є актуальними. Отже, в існуючих дослідженнях відображено певну картину розвитку особистості здобувача вищої освіти, зафіксовано серйозні її вади. Однак поки що немає комплексних досліджень розвитку особистості у колективі здобувачів вищої освіти на основі єдиної теоретичної концепції, що ускладнює узагальнення матеріалів окремих досліджень. Необхідне дослідження має спиратися на розуміння специфіки студентського періоду розвитку особистості. Але досі ця специфіка не отримала вікової психології однозначного визначення. Одні дослідники відносять студентський вік до пізньої юності, інші – до ранньої та середньої дорослості [7; 10].

Разом з тим, питання про специфіку студентського віку у становленні особистості важливе у теоретичному та практичному планах. Віднесення його до юності дає підставу для його характеристики як завершального етапу «дозрівання та формування особистості». Але тоді справжні психологічні закономірності цього віку неможливо знайти виокремлено від попереднього етапу розвитку індивіда. Друга думка дозволяє розглядати студентський вік як один із можливих варіантів життєдіяльності дорослої особистості, тобто ізольовано від її попередніх етапів. Очевидно, що залежно від того чи іншого підходу мають по-іншому осмислюватись і результати психолого-педагогічних досліджень у ЗВО. Іншою має бути і стратегія навчання та виховання особистості здобувача вищої освіти. Тому виявлення специфіки студентського віку стає важливим дослідницьким завданням психології ЗВО. Розглянемо цю проблему виходячи із загального соціально-психологічного аналізу системи формування особистості на етапі у суспільному розвитку [20].

Введення загальної обов'язкової середньої освіти створює об'єктивні умови для присвоєння індивідом загальної форми навчальної та трудової

діяльності. Але становлення особистості на цьому етапі неспроможна вважатися завершеним. Загальна форма трудової діяльності має наповнитися конкретним змістом, тобто втілитись у професійній діяльності, що має певну специфіку.

Процес засвоєння специфічної форми професійної діяльності – це завершальний етап формування особистості. Основним психологічним новоутворенням тут є, на нашу думку, індивідуальність людини як здатність творчо реалізувати свою особистість у конкретних галузях людської діяльності. Тільки оволодіння формою професійної діяльності надає особистості справді індивідуальну своєрідність. Це відбувається поза межами школи спеціальних навчальних закладах – професійно-технічних училищах, технікумах, ЗВО (при цьому, природно, сама можливість освоєння професійної діяльності тісно пов'язана з попереднім розвитком особистості, рівнем сформованості її основних новоутворень).

Отже, професійна освіта та лежача в його основі навчально-професійна діяльність здобувачів вищої освіти (НПД) мають бути осмислені як органічна частина усієї освітньої системи, розрахованої на формування особистості. Ми вважаємо, що близьку нам позицію займає Н. Ю. Ткачова, що розглядає професійну спрямованість як особистісне новоутворення юнацького віку [41].

Очевидно, що найбільш сприятливі умови для присвоєння форми професійної діяльності складаються в закладах вищої освіти – там індивіду надаються широкі можливості для розвитку системних професійних здібностей, що дозволяють використовувати наукові знання для суспільно необхідних цілей. Тільки знаходження та розуміння свого місця у суспільній системі дозволяє індивіду розвивати свою індивідуальність. Саме тому студентський вік може бути зрозумілий як вершина становлення особистості [20].

Завершення формування індивіда як особистості означає лише те, що людина виявляється здатним до самодіяльної суспільно значущої поведінки, до цілеспрямованої зміни навколишньої дійсності та особистості. Спираючись

на таке розуміння сутності розвитку особистості у студентському віці, можна уявити і специфіку окремих її етапів.

Перший етап передбачає оволодіння здобувачем вищої освіти способами навчально-професійної діяльності, що забезпечують можливість самостійного орієнтування у системі професійних теоретичних знань. Відмінність навчально-професійної діяльності здобувача вищої освіти ЗВО від навчально-професійної діяльності здобувача освіти технікуму чи учня ПТУ полягає в тому, що в її основі лежить система теоретичних понять, законів науки, що конституюють ту чи іншу сферу дійсності. Тут теорія передує практиці, пояснює її, відкриває шляхи її перетворення. Але така навчальна діяльність можлива лише в тому випадку, якщо в її основі лежать адекватні внутрішні спонукання – мотиви, що відповідають прямим продуктам цієї діяльності – теоретичним знанням. Такими мотивами є теоретичні за змістом, навчально-професійні інтереси.

Саме теоретичні, тобто спрямовані на пізнання способу існування предмета чи явища, принцип його пояснення. Якщо таких інтересів немає або вони недостатньо розвинені, здобувача вищої освіти ведуть у навчанні інші види мотивів: прагнення здобуття вищої освіти взагалі, до життя здобувача вищої освіти тощо. Але тоді немає психологічної основи для розгортання повноцінної навчально-професійної діяльності. Те саме можна сказати і про здібності до такої діяльності [19].

Адекватною здатністю є наукове, теоретичне мислення. Якщо у здобувача вищої освіти такої здібності немає, і він спирається, головним чином, на емпіричне мислення, спрямоване на зовнішні явища, без проникнення в їх сутність – навчально-професійна діяльність не може повноцінно здійснюватися. Здобувачі вищої освіти у такій ситуації прагнуть не зрозуміти, засвоїти теоретичний матеріал, а завчити. Або використовувати будь-які зовнішні обхідні засоби, що дозволяють їм отримувати необхідну позначку. Тому активність здобувача вищої освіти, спрямовану оволодіння способами теоретичного аналізу професійних знань, виявляється головною,

визначальною цьому етапі розвитку його особистості. Всі інші види активності повинні бути підпорядковані рішення цієї основної для здобувача вищої освіти, специфічної за змістом навчальної задачі [19].

Особливість наступного етапу життєдіяльності особистості здобувача вищої освіти, що охоплює частково другий, третій та четвертий курси, полягає в тому, що здобувач вищої освіти тут засвоює суспільний зміст професійної діяльності, тобто її місце у системі суспільних відносин. Саме в цей період здобувач вищої освіти починає розглядати свою майбутню професію крізь призму участі у справах усього суспільства. Засвоєння суспільного змісту професії передбачає вихід в інші види діяльності, окрім навчальної, і насамперед у діяльність суспільну. У цьому є ще одне найважливіше завдання. Оскільки за умов НТР дедалі більше проявляється дія закону зміни праці, оволодіння різними видами діяльності (суміжними професіями чи які у іншій, ніж професійна діяльність, області дійсності) створює суб'єктивні передумови можливої у майбутньому зміни професії відповідно до динаміки соціального прогресу.

Опанування іншими видами діяльності якраз і створює таку суб'єктивну можливість – це є найважливішим наслідком всебічного розвитку особистості студентському віці. Тому провідним видом активності на другому етапі життєдіяльності здобувача вищої освіти виявляється широка громадська активність, у тому числі навчальна, що набуває форми навчальної самодіяльності (участь у науково-дослідній роботі, знайомство із позапрограмною літературою тощо). Нарешті, час, що передує закінченню ЗВО, має збігатися з формуванням у здобувача вищої освіти здатності до виконання конкретних рольових функцій у системі громадського виробництва. Тут знову змінюється напрямок активності, коли коло громадських обов'язків всередині ЗВО і за його межами починає звужуватися, різні захоплення (самодіяльність, спорт та ін.) відступають на другий план [18].

Основним видом активності на цьому етапі є професійно-рольова, коли здобувач вищої освіти освоює систему практичних дій, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Вочевидь, що у кожному етапі як вирішуються специфічні йому завдання розвитку особистості, а й готуються умови переходу на наступний етап. Наприклад, тільки опанувавши способи навчально-професійної діяльності, здобувач вищої освіти може використовувати їх як засіб для вирішення завдання всебічного особистісного розвитку. А потім спертися на придбаний особистісний багаж для вироблення індивідуального стилю діяльності при освоєнні професійних рольових функцій. І, навпаки, недоліки в освоєнні НПД неминуче повинні відбиватися на наступних етапах життєдіяльності здобувача вищої освіти, звужуючи чи спотворюючи його розвиток. Представлена тут теоретична модель розвитку особистості здобувача вищої освіти у системі його життєдіяльності – гіпотетична і має бути конкретизована на основі експериментальних досліджень. Така конкретизація була основним завданням цієї частини нашого дослідження [13].

1.3. Види волонтерської діяльності

Реалії сучасного суспільства висувають нові вимоги до підготовки особистості – до її соціально значимих якостей, здатності виявляти ініціативу, самостійно приймати рішення, витримувати конкуренцію, робити особистий внесок у суспільно-політичне життя суспільства, орієнтуватися на гуманістичні цінності.

Одним із ефективних способів розвитку соціально-активної особистості, що надає широке коло можливостей для самореалізації молоді та здобувачів вищої освіти у різних сферах та сферах життя, є волонтерство [22].

Волонтерська діяльність створює умови для формування особистості, що відрізняється активною життєвою позицією, конструктивним мисленням,

вмінням самостійно приймати рішення, виявляти ініціативу, долати труднощі професійного, соціального та особистісного характеру. Нині волонтерський рух активно розвивається в Україні, а й у всьому світі. Вдосконалюється діяльність волонтерських організацій, що вже зарекомендували себе, з'являються нові об'єднання, які залучають до волонтерської діяльності все більше добровольців, які бажають надавати допомогу і підтримку тим, хто їх потребує.

Огляд літератури, присвяченої зародженню ідей волонтерства, досвіду створення та діяльності міжнародних та українських волонтерських організацій, показує, що ця діяльність має своє історичне та філософське коріння, містить цінні положення для поширення та ефективного розвитку добровольчості в сучасній Україні. На сьогоднішній день волонтерська діяльність, набувши світового характеру, є потужним громадським рухом, який переріс національні кордони [28].

Вивченню волонтерської діяльності, досвіду розвитку благодійності та меценатства, соціальних традицій в Україні присвячені дослідження Є. С. Азарової, Є. В. Якимової, С. В. Алещенок, Л. В. Бадя, Л. В. Вандишевої, Н. В. Єлфімової, Г. П. Медведєвої, А. В. Морова, Л. Е. Нікітіної, Є. А. Панової, М. В. Фірсова, Є. І. Холостової та ін. У цих роботах волонтерство розглядається як форма громадянської активності особистості, спрямована на вирішення соціальних проблем, формування духовно-моральної культури людини, набуття ним досвіду альтруїстичної поведінки, освоєння соціальної дійсності та самореалізацію.

С. Г. Єкімова, Л. А. Кудрінська, Є. І. Холостова зазначають, що волонтери – це люди, які добровільно працюють «як у державних, так і в приватних організаціях медичної, освітньої сфери, сфери соціального забезпечення», які усвідомлено здійснюють безоплатну діяльність, засновану на людинолюбстві, готовності приносити користь людям і суспільству, «спрямовану на досягнення соціально значущих цілей та вирішення проблем суспільства» [3].

Волонтерство засноване «на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства і не має на меті отримання прибутку, отримання оплати або кар'єрного зростання», будучи потужним інструментом «соціальних змін, культурного та економічного зростання суспільства. Природа добровольчості передбачає гуманність та милосердя, що є важливим методом виховання та ефективної соціалізації молоді». На думку дослідників-філософів, соціологів, психологів та педагогів саме волонтерство як один із ефективних способів оптимізації соціальної ситуації в суспільстві дозволяє створити сприятливі умови для самоствердження молодих людей як соціально значущих членів суспільства з урахуванням їх ціннісних орієнтацій та вікових особливостей [9].

Особливу роль волонтерська діяльність грає у житті здобувачів вищої освіти. Вона дозволяє майбутньому фахівцю як розвивати у собі певні соціальні якості, необхідні ефективної життєдіяльності у суспільстві, а й сприяє його професійного розвитку. Напрями волонтерської роботи здобувачів вищої освіти можуть бути різноманітними: соціальний захист; екологія; благоустрій; профілактика алкогольної та наркотичної залежності, пропаганда здорового способу життя; правозахисна діяльність; збереження історичної та культурної спадщини; сприяння діяльності у сфері фізичної культури та масового спорту; робота у сфері освіти, науки, культури, мистецтва, освіти, духовного розвитку особистості тощо, проводяться семінари з обміну досвідом, презентації досягнень молодіжних програм, круглі столи щодо обговорення взаємодії добровольчого сектору з державними структурами, бізнесом та засобами масової інформації [2].

Метою міжнародних та українських волонтерських організацій на сьогоднішній день є не лише допомога нужденним, а й можливість надання молодим людям необхідних умов для власного розвитку. Мотиви учасників програм міжнародного волонтерства дуже різноманітні: потреба допомагати тим, хто цього потребує; бажання мандрувати; прагнення познайомитися та поспілкуватися з різними людьми; можливість набути професійних умінь та досвіду міжнародної комунікації та ін [6].

У цільовому, процесуальному, змістовному, технологічному аспектах волонтерство є просоціальною діяльністю, загальні характеристики якої – безоплатність і добровільність. Здійснюватися ця діяльність може з різним ступенем участі (від епізодичного до повного залучення). Здобувачі вищої освіти як «соціально активна демографічна група» вважається «основою великомасштабного волонтерського руху» [7].

Постійне збільшення числа здобувачів вищої освіти-волонтерів стає позитивною тенденцією у сучасному волонтерському русі. У зв'язку з цим впровадження у виховну діяльність ЗВО такої інноваційної форми роботи, як волонтерство, є надзвичайно важливим і необхідним. Саме волонтерство здатне відродити традиції спільної колективної діяльності з такими властивими їй цінностями, як співпраця, взаємодопомога, взаєморозуміння, які є найважливішими історично сформованими, але втраченими нині особливостями соціальної та духовної культури суспільства.

Потенціал використання добровольчої діяльності здобувачів вищої освіти може розглядатися у двох аспектах:

- вплив волонтерського руху на конкретну історичну ситуацію, що склалася у суспільстві;
- вплив волонтерства на саму особу здобувача вищої освіти, що включається в цю діяльність [1].

Молодь здобувачів вищої освіти, реалізуючи програми добровольчої діяльності, отримує можливість принести користь суспільству, набути соціального досвіду, отримати досвід для подальшого кар'єрного зростання. Багато волонтерів у майбутньому починають реалізовувати свої авторські проекти.

У виховному процесі закладу вищої освіти волонтерська діяльність має великі педагогічні можливості:

- сприяє формуванню соціально та професійно значущих якостей особистості (цивільності, самостійності, ініціативності, дисциплінованості, культури поведінки, толерантності та ін);

- готує до майбутньої професійної діяльності, дозволяє набути незамінного досвіду (здатність працювати у згуртованій команді, вміння брати на себе відповідальність, домовлятися з партнерами, делегувати повноваження, враховувати інтереси та потреби інших людей тощо);

- надає можливість природного входження в систему цивільних відносин суспільства (допомагає виробити необхідні навички соціальної взаємодії);

- сприяє розвитку загальнолюдських та культурних цінностей (співчуття, милосердя, справедливість, працьовитість та ін.) [4].

Важливо відзначити, що волонтерський рух у практиці закладах вищої освіти здійснюється на основі розробленої законодавчої бази: закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації», а також закону від 19 травня 1995 р. «Про громадські об'єднання», які визначають можливі організаційно-правові форми діяльності волонтерських об'єднань.

У сучасних умовах перед адміністрацією ЗВО стоять завдання створення локальних актів, положень, програм, що дозволяють волонтерству у середовищі здобувачів вищої освіти вийти на новий якісний рівень. Основною умовою ефективної волонтерської діяльності є підтримка адміністрації ЗВО, яка може надати оптимальні умови для розвитку цього напрямку. Вирішенню проблем волонтерства сприятиме чітко організоване управління, що включає всі структури та реалізує цей напрямок на відповідному рівні [5].

Волонтерська діяльність здобувачів вищої освіти реалізовуватиметься ефективно за умови виконання таких положень:

- вчена рада ЗВО та факультетів затверджують концепції та програми розвитку волонтерської діяльності, що включає форми та методи взаємодії викладачів та здобувачів вищої освіти, підтримують добровільні ініціативи, новаторські ідеї здобувачів вищої освіти;

- відділ виховної та соціальної роботи ЗВО разом з ініціативною групою здобувачів вищої освіти розробляє концепцію та програми волонтерської діяльності як одного з напрямків виховного процесу у ЗВО, координує діяльність університетських, факультетських та кафедральних структур,

сприяє створенню громадських об'єднань, нових організаційних форм та методів роботи; проводить добровольчі акції та проекти; забезпечує включеність органів самоврядування здобувачів вищої освіти у цей процес, взаємодіє з державними органами та громадськими організаціями, які здійснюють молодіжну політику;

– органи самоврядування здобувачів вищої освіти вивчають думки та пропозиції здобувачів вищої освіти щодо покращення організації волонтерства, безпосередньо беруть участь у реалізації проектів та ін [29].

Однією з найважливіших умов ефективності волонтерської діяльності є її психолого-педагогічне супроводження. До волонтерської діяльності, у більшості випадків, приходять здобувачі вищої освіти з різним рівнем соціальної активності, різними інтересами та потребами. Завдання викладача-керівника волонтерського руху полягає у грамотному використанні потенціалу кожного волонтера, створенні умов для розвитку їх комунікативних, соціальних, професійних та особистісних якостей. При цьому важливо враховувати очікування, встановлення та інтереси самих здобувачів вищої освіти -волонтерів.

Волонтерська діяльність може ефективно реалізовуватися лише тоді, коли вона відбувається з урахуванням індивідуальних якостей, ціннісних орієнтацій, психологічних, вікових особливостей та можливостей здобувачів вищої освіти -волонтерів, їх особистісних мотивів та очікувань. В ідеалі це: прагнення до будівництва більш сучасного та вільного суспільства; бажання самореалізуватися; причетність до значних подій; зустріч із новими цікавими людьми; бажання бути корисним людям; реалізація потреби у спілкуванні; набуття унікального досвіду та ін. Включаючись у волонтерство, його учасники повинні орієнтуватися на цінності, традиції та дух, суть яких у добровільному характері діяльності, що не передбачає отримання фінансового прибутку, що базується на потребі особистості в комунікації та соціалізації, прагненні допомогти конкретній людині, покращити суспільство, набутти

професійного досвіду у певній сфері, розвинути особистісні та комунікативні навички, у тому числі й соціальну активність.

У сучасних умовах волонтерські проекти часто мають не системний, а стихійний та разовий характер. У зв'язку з цим необхідним є поширення практичного досвіду, що є у ЗВО, а також підготовка співробітників психологічної та соціально-педагогічної служб ЗВО, викладачів до організації волонтерської діяльності. Ця підготовка має включати комплекс психолого-педагогічних знань, що формують професійну свідомість, особистісне ставлення до певних проблем, систему уявлень про волонтерську діяльність (її специфіка, образ добровольця, проблемні зони, шляхи їх подолання та ін.) [18].

Викладачі – організатори волонтерської роботи повинні брати участь у розробці та реалізації програм підготовки здобувачів вищої освіти -волонтерів, здійснювати їх педагогічний супровід, підбір волонтерів, навчання необхідним умінням та навичкам; розвивати інтерес до майбутньої діяльності, соціально та професійно значущі якості, особистісні компетенції в контексті обраного добровольчого спрямування, планувати спільну роботу та ін.

Таким чином, волонтерська діяльність одночасно дозволяє підвищити ефективність виховного процесу у ЗВО та створити сприятливі умови для особистісно-професійного становлення здобувачів вищої освіти. Поряд із розвитком потреби здобувачів вищої освіти у спілкуванні, у спільній діяльності, у професійній самореалізації волонтерство сприяє громадянському становленню та творчому розвитку особистості, дозволяє набути позитивного досвіду соціальної взаємодії та творчої діяльності.

1.4. Робота волонтерських організацій в Україні

Волонтерський рух є, по суті, частиною кожної цивілізації та будь-якого суспільства. Волонтер – людина, яка добровільно провадить соціально спрямовану некомерційну діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерські організації є ключовими гравцями в економіці самі по собі як роботодавці та постачальники послуг, збільшують загальну економічну віддачу країни та знижують навантаження на державні витрати. Цей сектор також відіграє ключову роль у створенні умов, у яких економіка може процвітати, вкладаючи кошти у людей через навчання, підвищення кваліфікації та покращення можливостей працевлаштування людей на ринку праці [20].

За даними досліджень Вокс Україна за останні пів року благодійність стала невід’ємною частиною життя більшості українців: 86% українців стали благодійниками, а 33% долучилися до волонтерства. При цьому середньомісячна пожертва виросла майже вдсятеро порівняно з 2021 роком. За 2022 рік 86% мешканців України стали благодійниками. Це на 19% більше, ніж у 2021 році, та на 26% більше, ніж у 2016 році; 86% благодійників допомагають армії, 67% – іншим бенефіціарам. Тобто понад половини благодійників спрямовують свої внески як армії, так і на інші потреби – наприклад, для внутрішньо переміщених осіб; 33% від усіх українців та 39% благодійників волонтерили з 24 лютого. В більшості випадків ідеться про фізичну роботу: розвантаження та завантаження вантажів, плетіння сіток, транспортування тощо [32].

Найпопулярнішим способом допомоги залишається фінансова підтримка (76% благодійників). Надругому місці безоплатна передача їжі, одягу, засобів гігієни (69 %), і на третьому – безоплатне надання послуг чи здійснення робіт (45 %). Найчастіше мешканці України надсилають кошти на державний рахунок ЗСУ (37%) та банківські карти тим, хто потребує

фінансової підтримки (32%). 27 % передають допомогу через волонтерів, а 25% - через благодійні фонди. При цьому якщо в 2021 році середній благодійний внесок становив 1046 грн, то зараз у понад 9 разів більше – 9730грн. Втім, інтенсивністьпожертв поступово знижується. У 2022році звично виросла частка тих, хто допомагає із патріотичних міркувань, почуття обов'язку перед суспільством чи хоче долучитися до спільної справи [32].

Соціальну структуру можна зміцнити лише завдяки практикам, які допомагають подолати наші соціально-економічні відмінності. Тут враховуються такі потенційні цінності, що лежать в основі соціального капіталу, що поєднують організаційне життя спільноти, участь у громадських об'єднаннях, участь у громадських справах, неформальну комунікабельність та соціальну довіру.

Тому важливо виділити соціальні наслідки добровольчості, які з усього вищесказаного. Це – зміцнення соціальних зв'язків; створення сильної, безпечної, згуртованої спільноти; посилення громадянської активності; забезпечення суспільних благ та послуг.

Особливістю волонтерського руху є те, що численною його групою є молодь серед здобувачів вищої освіти. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм можливість зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь в проектах та програмах соціального спрямування. Теоретична та практична підготовка молоді до волонтерської діяльності здійснюється в школах волонтерів.

Волонтерами можна вважати також неурядові (громадські) організації, які діють на громадських засадах. Серед них молодіжні та скаутські організації, молодіжні політичні, спортивні чи екологічні організації, організації, які активно займаються розвитком населених пунктів та вирішенням конкретних проблем місцевого самоврядування [73].

Знаковим у розвитку волонтерства в Україні став 2014 рік, який дав потужний поштовх для утворення цілої низки волонтерських рухів, які стали яскравим прикладом високого рівня громадянської свідомості українців та

їхньої здатності ефективно самоорганізовуватись. Починаючи з надання допомоги учасникам Революція Гідності, волонтерський рух переріс у складну та масштабну справу – забезпечення всім необхідним українській армії. У цей період спостерігався і сплеск державної реєстрації громадських та благодійних організацій. З осені 2014 року волонтери розпочали тісну співпрацю з Міністерством оборони України, де було створено раду волонтерів. Представників волонтерських організацій залучено до речового, харчового та медичного забезпечення, деякі з них наразі працюють у департаментах Міністерства оборони, які відповідають за постачання Збройних Сил України. І головне – волонтери тут показують ефективність своєї діяльності, порівняно зі старими армійськими кадрами [71].

На даний момент сформувалися суттєві особливості волонтерської діяльності в Україні:

- високий рівень ініціативності та незалежності діяльності волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, які професійно задовольняють певні потреби;
- прихід багатьох волонтерів не зі структур громадянського суспільства, а із різних сфер професійної діяльності, зокрема, ІТ-технологій, підприємництва тощо;
- певна «вимушеність» волонтерських ініціатив – наслідок недостатньої ефективності державних інституцій чи обмеженості ресурсів держави.

Отже, волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації та регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації [74].

Водночас перед волонтерами та волонтерськими структурами виникають суттєві проблеми, які можна згрупувати за такими напрямками:

- зниження обсягів допомоги з боку населення України, представників діаспори та інших благодійників;

- діяльність псевдоволонтерів та випадки зловживань з боку волонтерів;
- відсутність достатньої координації волонтерів між собою – недостатня обізнаність чи відсутність координації між діями осіб та структур, які виконують схожі завдання;
- відсутність ефективного контролю над подальшою долею майна, переданого волонтерами;
- погана комунікація між волонтерами та суспільством;
- зниження мотивації, емоційне вигорання волонтерів. Не можна залишити без уваги важливу проблему виснаження волонтерів (фізичного, емоційного, психологічного);
- безпека волонтерів. Особливою проблемою є безпека волонтерів, насамперед тих, хто самостійно доставляє допомогу до підрозділів, що знаходяться на лінії зіткнення;
- недостатнє законодавче регулювання волонтерської діяльності. Чинна нормативно-правова база багато в чому не враховує реалії і час від часу перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем;
- консерватизм державних структур. Традиційний чинник ризику реформ – інерція системи та саботаж з боку чиновників [46].

Таким чином, не слід недооцінювати важливість таких процесів, як волонтерство та самоорганізація населення. Громадянська активність як тренд проявляється або у волонтерстві, або в участі у різних політичних та соціальних проектах, і, зрештою, сприяє залученню дедалі ширших верств населення до процесів самоорганізації на місцевому та загальнодержавному рівнях. В успіху волонтерського руху та окремих ініціатив є ключовою такою умовою як чутливий (responsive) уряд, який реагує на тиск волонтерської спільноти, а за певних умов – спонукає його до дій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Підсумовуючи, відзначимо, що потенціал волонтерського руху постає перед нами як об'єкт соціального управління, вивчення та практичне використання якого покликане сприяти досягненню цілей вищої професійної освіти – підготовці сучасних конкурентоспроможних фахівців. Отже, проведене нами вивчення підходів до вивчення руху дає основу низки висновків.

Волонтерський рух слід розглядати як:

- суспільно-соціальне явище, тобто участь здобувачів вищої освіти в будь-яких формах скоординованої діяльності;
- організацію, яка є організаційно-матеріальним втіленням руху;
- складову частину державної молодіжної політики, самоврядування здобувачів вищої освіти та виховного середовища ЗВО, що надає значний вплив на формування якостей особистості та компетенцій.

Потенціал волонтерського руху в підготовці конкурентоспроможного фахівця слід розглядати як комплекс можливостей у процесі діяльності, що забезпечує формування та розвиток у здобувача вищої освіти набору особистісних якостей та компетенцій, необхідних відповідальному фахівцеві, готовому до постійного професійного зростання та що володіє високим рівнем конкурентоспроможності.

Структурними елементами потенціалу волонтерської діяльності є: потенціал суб'єктів волонтерського руху; потенціал цілей та змісту освітніх програм волонтерського руху; потенціал організаційних форм, методів та засобів волонтерського руху. Оціночними показниками є стан волонтерського середовища; ефективність діяльності лідерів руху; ефективність взаємодії волонтерських структур із середовищем здобувачів вищої освіти, рівень підготовки лідерів волонтерського руху; рівень змісту освітніх програм; ефективність організаційних методів, форм та засобів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Особливості прояву психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності

Студентська молодь – це, мабуть, одна із найважливіших соціально-демографічних груп, тому саме на неї покладаються великі надії: від молодих залежить майбутнє країни. Проте з появою інтернету молодь дедалі менше виявляє свою активну позицію за межами інтернет-сегменту. Так, молоді люди менше спілкуються в реальних групах, стають заручниками соціальних мереж та інших сервісів цифрової дистрибуції, що сприяє формуванню невпевненості в собі, утриманства та інфантильності, байдужого ставлення до оточуючих.

Активна соціальна позиція народжується у студентської молоді не сама по собі, а за допомогою оточуючих дорослих, педагогів, їх схвалення та участі у соціальному житті. І лише після визначення та формування готовності до волонтерства активна соціальна позиція учня стає їх способом життя, який веде за собою та стимулює вже інших брати участь у соціальному житті. У процесі волонтерської діяльності здобувачі вищої освіти поповнюють професійний досвід, розширюють свій світогляд, підвищують культурний рівень, розвивають соціальний інтелект, творчі здібності та ін. [50].

Різноманітність сучасних наукових досліджень підтверджують актуальність та значущість застосування педагогічних можливостей волонтерської діяльності. Так, наприклад, у дослідженнях Л. Є. Сікорської показано, що даний вид діяльності сприяє формуванню позитивної мотивації у молоді до участі у соціальній діяльності, ціннісних орієнтацій та гуманістичної спрямованості особистості, розвитку соціальної активності та становлення особистості сучасної молодої людини та ін [51].

У волонтерських рухах бере участь молодь не байдужа до проблем інших людей, своєю діяльністю молоді волонтери вирішують досить гострі, соціально значущі проблеми, що, безперечно, сприяє інтенсивному суспільному розвитку. Волонтер – громадян, який здійснює благодійну діяльність у формі безоплатної праці на користь благополуччя чи благодійної організації. Аналіз літератури дозволив сформулювати визначення “психологічна готовність до волонтерської діяльності”. Так, більшість авторів, що займаються даною проблематикою, під поняттям «психологічна готовність» розуміють складне психічне новоутворення особистості, структура якого складається із взаємозалежних компонентів. Психологічна готовність є досить складним психічним новоутворенням особистості, оскільки вона забезпечує узгодженість та єдність її рівнів та форм суб'єктивного досвіду для успішного виконання даної діяльності [47].

Аналіз літератури дозволяє у структурі цього феномена виділити такі компоненти:

- Комунікативний компонент, який включає в себе вміння спілкуватися і взаємодіяти в конфліктній ситуації та ін;
- Мотиваційний компонент, пов'язаний зі здатністю усвідомлювати власні мотиви діяльності, провідні мотиви, наявність сформованої мотивації до волонтерської діяльності та ін;
- Особистісний компонент, представлений характерологічними властивостями особистості;
- Емоційно-вольовий, який включає рівень розвитку емпатії, емоційний контроль, вміння працювати з різними емоційними станами та інше.

Проблема психологічної готовності є досить опрацьованою у науковій літературі. Так, з погляду особистісного підходу І. А. Зимова розглядала готовність як цілісний прояв всіх сторін особистості, що дає можливість ефективно виконувати свої функції, а не лише як прояв індивідуально-особистісних якостей, що обумовлений характером майбутньої діяльності [59].

З погляду функціонального підходу Д.М. Узнадзе та А.Ц. Пуні, як його яскраві представники, розуміли готовність як тимчасову працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, вміння мобілізувати необхідні фізичні та психічні ресурси реалізації діяльності [36].

2.2. Дослідження психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності

Професійно важливими якостями спеціаліста з психології є комунікативні та організаторські здібності, властивості емоційно-вольової сфери. Для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей використовувалась методика **«Діагностика комунікативних і організаторських схильностей» («КОС-2» Б. Федоришин)** [76].

Вона допомагає виявити вміння чітко і швидко налагоджувати ділові та товариські контакти, бажання розширити їх, впливати на людей, проявляти ініціативу.

Дана методика призначена для виявлення комунікативних та організаторських схильностей особистості (уміння чітко та швидко встановлювати ділові та товариські контакти з людьми, прагнення розширювати контакти, участь у групових заходах, уміння впливати на людей, прагнення виявляти ініціативу тощо).

Здібності – це можливість досягнення високого рівня майстерності у тому чи іншому виді діяльності. Розрізняють загальні та спеціальні здібності. Загальні можливості необхідні широкого кола занять. До загальних здібностей ставляться такі якості, як уважність, кмітливість, цілеспрямованість, працездатність тощо. Ці якості важливі у всіх видах діяльності. Спеціальні здібності – це якості, що забезпечують успіх у вузькому колі видів діяльності. До таких, наприклад, належать зорова пам'ять, розуміння людей, чутливість рук. Комунікаційні та організаторські здібності також можна віднести до

спеціальних здібностей, але саме ці здібності відіграють велику роль у професійному зростанні людини.

Здібності людини не є вродженими. Дитина не народжується з готовими здібностями, а народжується із задатками, які є природними передумовами розвитку здібностей. Проте задатки будь-коли визначають розвиток конкретних здібностей: виходячи з тих самих задатків можуть виникнути різні здібності, залежно від середовища розвитку, установок у ній тощо. Необхідні можливості можна розвивати. Особливо це стосується здібностей, пов'язаних із можливостями професійного зростання – комунікаційними та організаторськими здібностями.

Методика визначення імпульсивності В. А. Лосенкова [11]. Мета даної методики – вимірювання імпульсивності як відносно стійкої особистісної риси. Призначена для застосування в широких вікових межах в цілях профорієнтації і профвідбору, а також для дослідження особливостей поведінки людини. Імпульсивність суб'єкта – це риса особистості, протилежна цілеспрямованості і обумовлює недостатній самоконтроль в спілкуванні і діяльності, невизначеність життєвих цілей, нестійкість орієнтацій та інтересів.

Тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках) [49]. Флегматична людина рідко є цікавим співрозмовником, але із занадто агресивною людиною, яка накидається, як тигр із засідки, неприємно спілкуватись. Тест А. Ассінгера дає змогу визначити, чи достатньо людина коректна до оточення і чи легко спілкуватися з нею. Для більшої об'єктивності відповідей можна здійснити взаємо-оцінювання, коли колеги відповідають на запитання один одного. Це допоможе зрозуміти, наскільки правильна їхня самооцінка.

Методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера [12]. Опитувальник РСК Джуліана Роттера діагностує локалізацію контролю над значущими подіями, в інших словах – рівень особистої відповідальності. В основі його лежить розрізнення двох локусів - інтернального і екстернального і, відповідно, двох типів людей - інтерналів і

екстерналів. Інтернальний тип. Людина вважає, що події, які з нею відбуваються залежать насамперед від її особистісних якостей (компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей тощо) і є закономірними наслідками її власної діяльності. Екстернальний тип. Людина переконана, що її успіхи і невдачі залежать насамперед від зовнішніх обставин - умов навколишнього середовища, дій інших людей, випадковості, везіння чи невезіння тощо. Будь-який індивід займає певну позицію на континуумі, що задається цими полярними локусами контролю.

2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту

У дослідженні взяли участь 30 здобувачів вищої освіти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, факультету гуманітарних та соціальних наук, кафедри психології та соціології спеціальності 053 Психологія віком від 19 до 37 років (див. табл. 2.1).

Після проведення дослідження соціально-психологічної готовності до волонтерської діяльності здобувачів вищої освіти за методиками, дані, отримані в результаті дослідження описані нижче.

Таблиця 2.1

Респонденти дослідження соціально-психологічної готовності до волонтерської діяльності

№ з/п	Ім'я, Прізвище	Вік
1.	Анастасія С.	28 років
2.	Ангеліна В.	19 років
3.	Богдана Ш.	19 років
4.	Вікторія Р.	20 років
5.	Вікторія М.	22 роки

Продовж. табл. 2.1

6.	Даша	19 років
7.	Дар'я В.	27 років
8.	Дарина К.	23 років
9.	Євгенія Д.	37 років
10.	Катерина Д.	23 роки
11.	Катерина І	36 років
12.	Ксенія П.	30 років
13.	Карина С.	22 роки
14.	Марія Б.	19 років
15.	Маргарита О.	19 років
16.	Марина К.	29 років
17.	Марина Кр.	34 роки
18.	Наталія Д.	37 років
19.	Олена Л.	27 років
20.	Олександра В.	24 роки
21.	Олександра Ш.	28 років
22.	Ольга Н.	27 років
23.	Поліна С.	26 років
24.	Поліна Л.	19 років
25.	Рима П.	26 років
26.	Тетяна Р.	25 років
27.	Софія Б.	24 роки
28.	Тамара Б.	29 років
29.	Юлія С.	30 років
30.	Інна	19 років

Тест «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей»
(див. Додаток А). Аналіз результатів показав, що серед здобувачів вищої

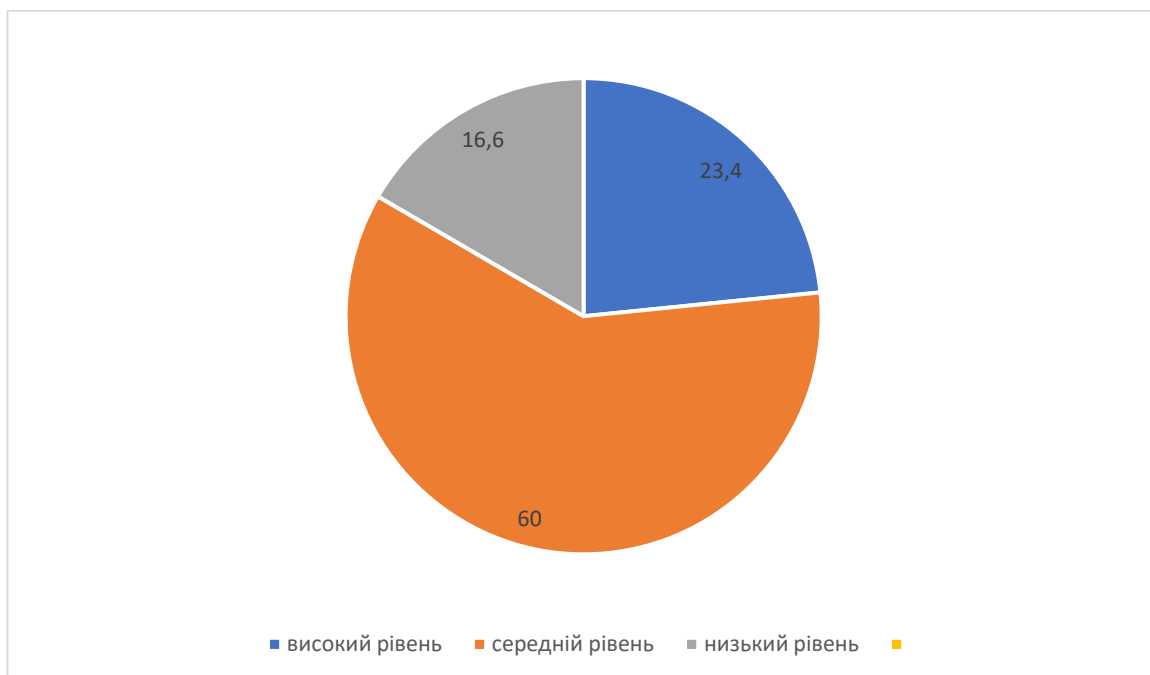
освіти – 23,3% (7 осіб) мають високу комунікабельність та організаторські здібності. Середній рівень у 60%, а це 18 опитаних та низький рівень відзначається у 16,6% (5 осіб).

Високий (оптимальний) рівень комунікабельності та організаторських здібностей – характеризується високим рівнем розвитку комунікативно-організаційних здібностей, адекватністю реакції у конфліктній ситуації; позитивним ставленням до волонтерської діяльності, потребою у досягненні успіху у діяльності; вмінням усвідомлювати та контролювати власні емоції, умінням працювати з різними емоційними станами, розвиненим ступенем самостійності; дисциплінованістю, старанністю, стресостійкістю, альтруїзмом, толерантним ставленням до оточуючих, орієнтованістю на результат, наявністю знань про психологічні аспекти особистості та діяльність волонтерів.

Середній (експліцитний) рівень комунікабельності та організаторських здібностей – характеризується недостатньо вираженою мотивацією на досягнення мети, наявністю деяких комунікативно-організаційних здібностей; достатня соціальна активність; є здатність до емпатії; невпевненість у правильності своїх дій.

Низький (імпліцитний) рівень комунікабельності та організаторських здібностей – характеризується низьким рівнем розвитку комунікативних здібностей, неадекватністю реакції у конфліктній ситуації, негативним ставленням до волонтерської діяльності, нездатністю контролювати власні емоції, нездатністю до емпатії, толерантності. Така особистість слабо орієнтована на організаційно-лідерську діяльність, що рідко аналізує свою поведінку.

Отримані в результаті обробки даних результати представлені на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Сегментограма результатів дослідження за тестовою методикою «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей»

Отже, 23,4% здобувачів вищої освіти мають високий рівень комунікативних і організаторських схильностей – не губляться у нових обставинах, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким і друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, здатні приймати рішення в складних, нестандартних ситуаціях.

60 % здобувачів вищої освіти, які мають середній рівень прагнуть до контактів з людьми, відстоюють своє, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Потрібно подальша виховна робота з формування та розвитку цих якостей особистості.

І лише 16,6% (5 осіб), які мають низький рівень комунікативних та організаторських схильностей – не прагнуть до спілкування, вважають за краще проводити час наодинці з собою. У новій компанії або колективі відчують себе скуто. Зазнають труднощів у встановленні контактів з людьми. Не відстоюють свою думку, важко переживають образи. Рідко виявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень.

Таким чином, порівнявши результати діагностики у здобувачів вищої освіти, можна зробити висновок про те, що більшість осіб прагне до контактів з людьми.

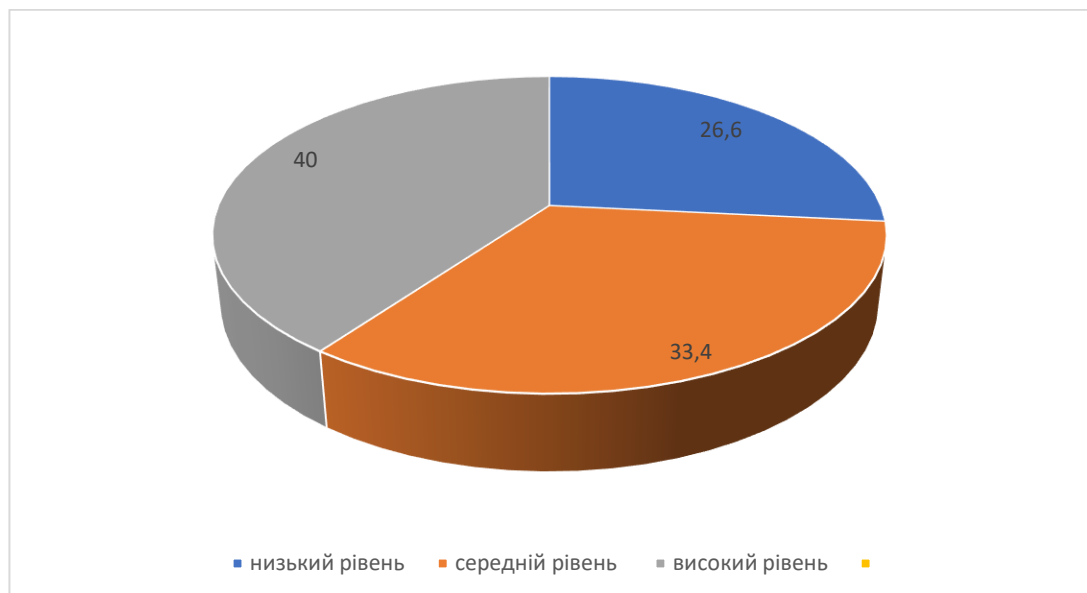
Проведення методики – «**Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності**» (В. А. Лосенков) – дало наступні результати (див. Додаток Б).

Низький показник імпульсивності мають вісім випробуваних (26,6 %). Такі люди характеризуються, як цілеспрямовані, мають ясні ціннісні орієнтації, проявляють наполегливість у досягненні поставлених цілей, прагнуть доводити почату справу до кінця.

Середній показник імпульсивності мають десять випробуваних (33,4 %).

Високий показник імпульсивності мають дванадцять випробуваних (40%). Такі люди з недостатнім самоконтролем у спілкуванні і діяльності. Імпульсивні люди часто мають невизначені життєві плани, у них немає стійких інтересів і вони захоплюються то одним, то іншим.

Більшість випробуваних мають високий або середній показник імпульсивності (див. рис. 2.2).

Рис. 2.2. Сегментограма результатів дослідження за тестовою методикою «Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності» (В. А. Лосенков)

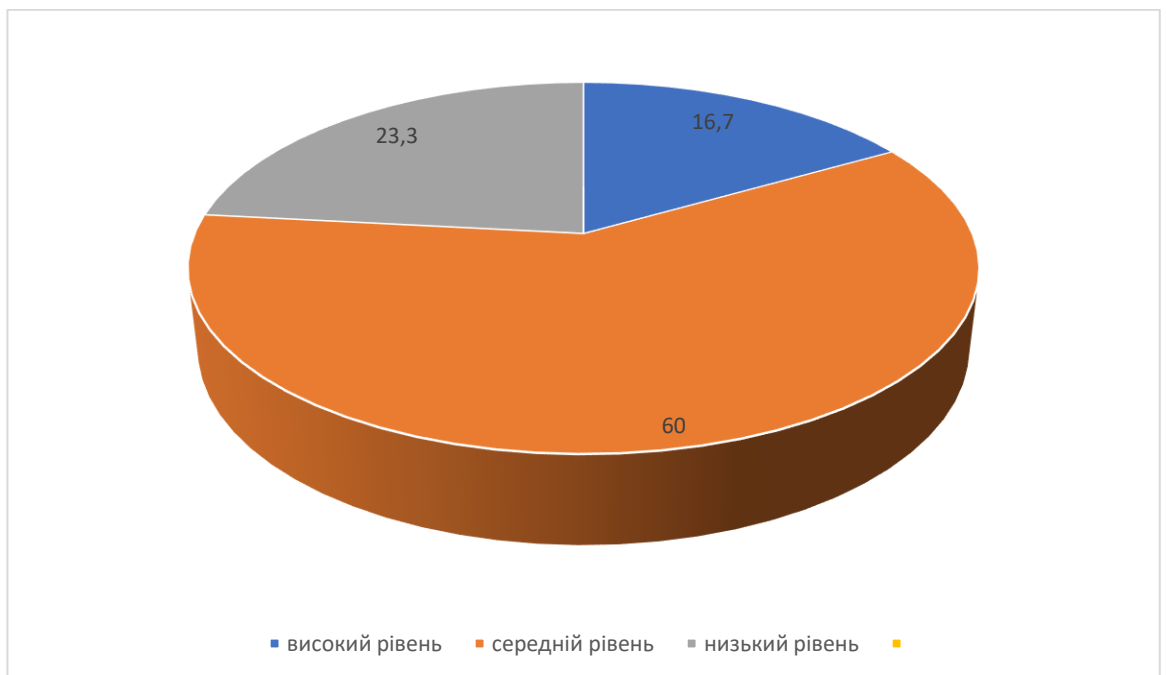
Для дослідження рівня **агресивності у стосунках** використовувався **тест А. Ассінгера** (див. Додаток В).

Високий рівень агресивності виявилось у 5 осіб (16,7 %). Такі люди занадто агресивні, до того ж нерідко бувають невірноваженим та жорстокими до інших. Вони сподіваються здобути керівні «верхи», розраховуючи на власні методи, досягти успіху, жертвуючи інтересами оточення, тому їх не дивує неприязність співробітників, але за найменшої нагоди намагаються їх за це покарати.

Середній рівень агресивності мають 18 респондентів (60 %). Помірно агресивні, але досить успішно крокують по життю, оскільки у таких людей достатньо здорового честолюбства та самовпевненості.

Низький рівень агресивності мають 7 респондентів (23,3 %). Такі особи занадто миролюбні, що зумовлено недостатньою впевненістю у власній силі і можливостях. Таким людям необхідно більше рішучості.

Отримані в результаті обробки даних результати представлені на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Сегментограма результатів дослідження за тестовою методикою А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках)

Для дослідження особливостей відповідальності у здобувачів вищої освіти використовувалися методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (див. Додаток Г).

Результати дослідження за методикою підраховані за відповідним ключем. Кожен збіг із ключем розглядався як бал по шкалі загальної інтернальності в такий же спосіб підраховувалися бали й по іншим субшкалам. Дані за цією методикою дозволяють визначити рівень інтернальності в різних сферах життєдіяльності особистості, основними й найбільше важливими для дослідження являються дані по шкалі загальної інтернальності й субшкалам інтернальності в області досягнень й в області невдач.

Аналізуючи результати проведеного дослідження серед здобувачів вищої освіти на визначення спрямованості інтернального та екстернального локусу контролю можна побачити (див. табл. 2.2), що у групі досліджуваних виявлені як інтернальні, так і екстернальні спрямованості. Однак співвідношення інтерналів та екстерналів різне, було виявлено, що 60% здобувачів вищої освіти мають інтернальну спрямованість відповідальності, так, як вони вказували на причини своєї поведінки, які виявляли в собі.

Таблиця 2.2

Загальні показники рівня суб'єктивного контролю за методикою «РСК» (%)

Локус	Кількість осіб	%
Інтернальність	18	60
Екстернальність	12	40

Такі люди вважають, що більшість важливих подій в їх житті є результат їх власних дій, що вони можуть ними управляти, і, таким чином, вони почувають свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя в цілому. Узагальнення різних експериментальних даних дозволяє говорити про інтерналів як про більш упевнених в собі, спокійніших і доброзичливіших, популярніших порівняно з екстерналами. Їх відрізняє більш

позитивна система стосунків до світу і велика усвідомленість сенсу і цілей життя.

Досліджувані у кількості 40% мають екстернальну спрямованість, так, як причини особистісної відповідальності шукали в інших людях, або в обставинах. Такі люди мало просліджують зв'язок між своїми діями і подіями свого життя. Вони не вважають себе здатними контролювати розвиток значимих подій у своєму житті і думають, що більшість з них є результатом випадкових подій чи дій інших людей. Таким людям дуже необхідні схвалення і підтримка, інакше вони працюють усе гірше.

Такі люди не бачать зв'язку між своїми діями і значущими для них подіями їх життя, не вважають себе здатних контролювати їх розвиток. Вони вважають, що більшість подій їх життя є результатом випадку або дії інших людей. Узагальнення різних експериментальних даних дозволяє говорити про екстерналів як про людей з підвищеною тривожністю, стурбованістю. Їх відрізняє конформність, менша терпимість до інших і підвищена агресивність, менша популярність порівняно з інтерналами. Нездатність управляти своїми справами, скидання відповідальності на зовнішні чинники, тобто екстернальність локуса контролю викликає, як правило, невротичні синдроми, відчуття пригніченості і стурбованості, знижуючи загальну задоволеність життя.

Таблиця 2.3

Загальні показники за шкалою загальної інтернальності (Іо)

методики «РСК»

Рівень	Стени	Кількість осіб	%
Низький	1–3	2	7
Середній	4–6	18	60
Високий	7–10	10	33

Представлені в табл. 2.3 результати свідчать про те, що 33% досліджуваних мають високий показник по шкалі загальної інтернальності, що

відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями: інтернальний контроль, інтернальна особа. Вони вважають, що більшість важливих подій в їх житті є результат їх власних дій, що вони можуть ними управляти, і, таким чином, вони почувають свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя в цілому. Вони упевнені в собі, спокійніші і доброзичливіші, популярніші. Їх відрізняє позитивна система стосунків до світу і велика усвідомленість сенсу і цілей життя. Вони краще адаптовані до умов навколишнього середовища, вважають, що труднощі і більше активні, незалежні, самостійні в роботі, вони частіше мають позитивну самооцінку, що пов'язане з вираженою впевненістю в собі й терпимістю до інших людей. Ступінь інтернальності кожної людини пов'язаний з його відношенням до свого розвитку й особистісного росту. Ці люди вірять, що все в їх житті залежить від їх особистих зусиль і здатностей, вони знаходять у власному житті зміст і краще бачать його цілі.

Лише 7% досліджуваних мають низький показник по шкалі загальної інтернальності, що свідчить про екстернальний напрямок суб'єктивного контролю цих досліджуваних, це екстернальні особи. Такі люди не бачать зв'язку між своїми діями і значущими для них подіями їх життя, не вважають себе за здатних контролювати їх розвиток. Вони вважають, що більшість подій їх життя є результатом випадку або дії інших людей. Це люди з підвищеною тривожністю, стурбованістю. Їх відрізняє конформність, менша терпимість до інших і підвищена агресивність, менша популярність порівняно з інтерналами. Вони сильніше піддані соціальному, груповому впливу, більше конформні.

Хоча дані дозволяють визначити рівень інтернальності в різних сферах життя індивідуума, основними й найбільш важливими для дослідження є дані по шкалі загальної інтернальності й субшкалам інтернальності в області досягнень й в області невдач (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Середні показники за шкалами методики «РСК» (у стенах)

№ п/п	Шкали	Середні показники
1	Шкала загальної інтернальності (Іо)	5,9
2	Шкала інтернальності в області досягнень (Ід)	6,4
3	Школа інтернальності в області невдач (Ін)	4,4
4	Шкала інтернальності в області виробничих відношенні (Ів)	4,8
5	Шкала інтернальності в області міжособових стосунків (Ім)	4,1
6	Шкала інтернальності відносно здоров'я і хвороби (Із)	5,0
7	Шкала інтернальності в сімейних стосунках (Іс)	3,8

Високе значення у здобувачів вищої освіти середніх показників по шкалі загальної інтернальності характеризується високим рівнем суб'єктивного контролю конкретної вибірки.

Найвищі показники у здобувачів вищої освіти в середніх показниках по групі виявлені за шкалою інтернальності в області досягнень, що свідчить про високий рівень суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями в групі досліджуваних. Такі люди вважають, що вони самі добилися всього того хорошого, що було і є в їх житті, і що вони здатні з успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Здатність планувати та координувати свої та чужі дії, готовність працювати за необхідним графіком та виконувати завдання є одними з головних питань при прийомі на роботу. Незалежно від її статусу та посади кожен співробітник та людина має розуміти, що їй треба зробити для досягнення поставлених нею цілей. Крім роботи, застосування даної компетенції під час навчального процесу допоможе здобувачам вищої освіти заздалегідь скласти графік складання заліків та іспитів.

Склад вибірки дозволив нам виявити особливості психологічної готовності до волонтерської діяльності. В результаті дослідження з'ясувалося, що у здобувачів вищої освіти розвинені такі якості як комунікативно-організаційні здібності, адекватність реакції у конфліктній ситуації, вміння усвідомлювати та контролювати власні емоції, уміння працювати з різними емоційними станами, розвинений ступінь самостійності, дисциплінованість, старанність, стрессостійкість, альтруїзм, толерантне ставлення до оточуючих, про психологічні аспекти особистості та діяльність волонтерів.

Більшість здобувачів вищої освіти прагнуть до контактів з людьми, відстоюють своє, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Потрібно подальша виховна робота з формування та розвитку цих якостей особистості.

Високі та середні показники імпульсивності мають більшість опитуваних. Такі люди з недостатнім самоконтролем у спілкуванні і діяльності, часто мають невизначені життєві плани, у них немає стійких інтересів і вони захоплюються то одним, то іншим. Вони помірно агресивні, але досить успішно крокують по життю, оскільки у таких людей достатньо здорового честолюбства та самовпевненості.

У групі досліджуваних виявлені як інтернальні, так і екстернальні спрямованості. Однак співвідношення інтерналів та екстерналів різне, було виявлено, що 60% здобувачів вищої освіти мають інтернальну спрямованість відповідальності, так, як вони вказували на причини своєї поведінки, які виявляли в собі. Досліджувані у кількості 40% мають екстернальну спрямованість, так, як причини особистісної відповідальності шукали в інших людях, або в обставинах.

РОЗДІЛ 3. УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності

Аналіз отриманих експериментальних даних у ході констатувального етапу дослідження засвідчив наявність високого рівня імпульсивності та агресивності, низького рівня комунікативних здібностей здобувачів вищої освіти.

Тому актуальним є розроблення програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

Відповідно, метою формувального етапу кваліфікаційної роботи стали розробка, упровадження та оцінка ефективності програми соціально-психологічного тренінгу.

Задля реалізації поставленої мети було визначено такі завдання:

1. На основі тренінгових занять і вправ розробити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

2. Знизити рівень імпульсивності та агресивності здобувачів вищої освіти.

3. Підвищити рівень комунікативних та організаторських здібностей здобувачів вищої освіти.

4. Порівняти динаміку відповідей респондентів до і після впровадження програми соціально-психологічного тренінгу спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

На формувальному етапі дослідження робота здійснювалась за такими напрямками роботи:

- формування ефективних комунікативних умінь у процесі спілкування;
- отримання навичок самоконтролю та конструктивного вияву негативних імпульсів у поведінці;
- розвиток стресостійкості особистості, шляхом усвідомлення нею своєї життєвої позиції.

Волонтерська діяльність студентської молоді розглядається, як безпосередній вплив волонтерської діяльності на саму особистість молодої та амбіційної людини, яка включена в дану діяльність.

Завдяки волонтерській діяльності відбувається реалізація тих характеристик особистості, які часто залишаються нерозкритими в повсякденному житті, виконують функцію морального виховання, відродження в молодіжному середовищі фундаментальних цінностей, таких як: милосердя, справедливість, чуйність та інші. Волонтерство пов'язано із самоосвітою молоді, можливістю отримання ранньої професійної орієнтації, утвердження себе як особистість, можливістю перевірки та розвитку здібностей і ділових якостей. Якщо говорити про сфери діяльності волонтерів, особливо тих добровольців, які є здобувачами вищої освіти соціально – педагогічних, соціальних та психологічних спеціальностей закладів вищої освіти, то для них добровільна робота є безпосередньо сферою застосування своїх професійних знань, умінь та навичок. Окрім того, діяльність таких здобувачів вищої освіти у ролі добровольців дає можливість розширити професійний досвід саме у практичній діяльності із соціально вразливими верствами населення, експериментувати з використанням змістового компонента підготовки здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності [10].

Волонтерство, що здійснюється здобувачами вищої освіти - майбутніми фахівцями у державних та недержавних установах, організаціях, є практичним втіленням теоретичних знань, воно виступає як процес набуття практичного

досвіду майбутніми спеціалістами. Така діяльність значно сприяє професійному становленню. Професійне становлення особистості відбувається під час навчання у закладах вищої освіти. Велику роль відіграють якості особистості, які розвиваються і вдосконалюються у процесі здобуття освіти та в подальшій трудовій діяльності. До них відносяться такі професійні та особисті якості, як толерантність, гуманізм, емпатія, комунікабельність, організаторські здібності, вміння знаходити спільну мову з різними категоріями населення, оптимізм [19].

Тренінг особистісного зростання (ТОЗ), як показав досвід його проведення професійними психологами, є ефективним засобом розв'язання проблем спілкування, особливо серед молоді. В той час, від того, як ми спілкуємося, залежить багато чого в нашому житті: успіхи в роботі та навчанні, в сімейному житті, те, як ми адаптуємося в колективі, і навіть наша самооцінка. Невміння спілкуватися призводить до самотності, невротичних снів. Основне завдання тренінгу особистісного зростання полягає в гармонізації особистості, подоланні внутрішніх перешкод, що заважають ефективному самовизначенню, використанню внутрішніх ресурсів, розвитку спонтанності й розкриттю творчого потенціалу людини [77].

І. В. Шевцова вважає, що за допомогою тренінгу особистісного зростання учасники намагаються усвідомити і подолати свої психологічні проблеми, які перешкоджають розв'язанню їх життєвих і професійних завдань. Кожен учасник тренінгу за допомогою інших учасників і ведучого може зрозуміти свої неусвідомлені комплекси, позбавитися внутрішніх бар'єрів, краще дізнатися, як його сприймають навколишні люди. Це дозволяє йому виявити і надалі ефективніше застосувати свої позитивні якості, сформувати реальнішу самооцінку, побачити власні помилки і недоліки [77].

Тренінг особистісного зростання забезпечує актуалізацію усвідомлюваних і неусвідомлюваних особистих потреб, цінностей, спрямувань. Він створює передумови для проведення аналізу своїх власних можливостей, умов реалізації поставлених цілей, допомагає визначити шляхи

і вибрати інструментарій саморозвитку, раціонально спланувати свої дії в заданому напрямі і, головне, апробувати цей інструментарій у контактній групі [77].

Мета програми соціально-психологічного тренінгу – розвиток упевненості в собі, подолання бар'єрів, які заважають повноцінному самовираженню, самовдосконаленню, розвиток стресостійкості особистості, шляхом усвідомлення нею своєї життєвої позиції, формування ефективних комунікативних умінь у процесі спілкування, отримання навичок самоконтролю та конструктивного вияву негативних імпульсів у поведінці, зниження імпульсивності та агресивності у поведінці.

Мета заняття:

- Сприяти подальшому згуртуванню групи і поглибленню процесу саморозвитку;
- Продовжити розвиток навичок самоаналізу і подолання психологічних бар'єрів, які заважають повноцінному самовираженню;
- Розвивати уміння виявляти сильні сторони своєї особистості і спиратися на них;
- Ознайомити з технікою формування позитивної самооцінки та готовності відповідати за свої вчинки.

Заняття 1.

Мета: розвивати у здобувачів вищої освіти позитивний образ «я» та адекватну самосвідомість; формувати позитивну самооцінку та світоглядну позицію особистості; психологічна корекція негативних особистісних утворень; зниження ситуативної й особистісної тривожності.

Матеріали: папір, ручки, олівці, заготовлені картки з таблицями.

1. Вправа – привітання [77].

Мета: сприяти встановленню контакту між учасниками групи та налаштування на роботу в групі.

Інструкція: один з учасників говорить привітання або комплімент у такій формі: «Привіт усім, у кого в цей момент хороший настрій!» Ті, кого

стосуються ці слова, хором відповідають: «Привіт!» А якщо був сказаний комплімент, то ті з учасників, які вважають, що це стосується їх, хором відповідають: «Дякую!» Вправа повторюється декілька разів.

2. Гра «Снігова куля» [77].

Мета: розвиток уваги і пам'яті; налаштування на позитивний емоційний настрій.

Кожен учасник придумує собі нове прізвище та ім'я. Усі сідають в коло і по черзі відрекомендовуються. Перший називає тільки своє ім. я, другий – спочатку ім. я першого учасника, а потім своє, третій – двох попередніх, а потім своє і так далі. Замість імен можна називати іноземні слова, назви міст, марки автомобілів.

3. Інформаційне повідомлення «Стрес і негативне мислення» [77].

Негативні думки посилюють стрес і його самопідтримку. Існує щонайменше два типи цих думок.

Думки першого типу викликають тривогу і страх. Вони посилюють стрес до рівня, якщо людина вже не в змозі раціонально мислити й адекватно діяти: «Я цього не зможу, не витримаю». «Все пропало. Мені кінець. Я все зруйнував». Вдаєшся до звинувачення і самоприниження: «Він телепень», «Я дурень». Висуває категоричні або завищені вимоги: «Я повинен завжди бути першим», «Вони зобов'язані це зробити».

Думки другого типу заперечують важливість стресора: «Ну то й що, кого це хвилює?» «Мені байдуже, як мене оцінять», «Якось воно буде». Вони хоч послаблюють вплив стресора на певний час, але не спонукають до дій, до розв'язання проблеми. Здебільшого це призводить до нових стресів.

Послухайте східну притчу.

«Всього лише відображення»

Король збудував величезний палац. В одній залі усі стіни було оздоблено дзеркалами.

Одного вечора, ще до того, як у палаці оселилися люди, туди пробрався пес. Він зайшов до дзеркальної зали і завмер, побачивши навпроти себе

кількох собак. Озираючись довкола, збагнув, що вони оточили його з усіх боків.

Щоб налякати їх, він вишкірив зуби. Однак собаки не злякались, а теж вишкірилися. Тоді він загарчав, і вони тут же загарчали у відповідь. Пес почав сердито гавкати. Але собаки не відставали і гавкали не менш сердито. Що більше злився пес, то лютішими ставали його вороги.

Вранці у дзеркальній залі знайшли нещасного мертвого пса. Він був там один. Ніхто з ним не бився, ніхто йому не загрожував. Він злякався свого відображення і загинув у боротьбі з самим собою.

- Які думки можна порівняти з сердитими псами?

- Чи варто звертати на них увагу?

- Наведіть приклади негативних думок, що налаштовують на провал перед змаганнями, контрольною, або у випадках, якщо хочеш з чимось познайомитися, чи штовхають на конфлікт з батьками, друзями, вчителями.

4. Підведення підсумків. Обговорення. «Мої враження від заняття».

5. Вправа «Посмішка по колу».

Учасники, передаючи посмішку по колу, висловлюють побажання один одному.

Заняття 2.

Мета: розвивати почуття власної значимості; формувати вміння знаходити вихід із складних життєвих ситуацій.

Матеріали: папір, ручки, маркери, картки.

Хід заняття

1. Вправа «Незакінчене речення»

Учасникам пропонується закінчити речення: «Для мене зовнішнє незалежне оцінювання – це ...»

2. Гра «Відгадай емоцію» [77].

Учасникам роздаються заготовлені картки, на яких відмічені емоції, і те, за допомогою яких частин тіла потрібно ці емоції виразити. Наприклад, картка

«Сум. Руки» – означає, що сум потрібно виразити за допомогою рук. Учасникам потрібно відгадати, яку емоцію виражають.

(Емоції: «Горе. Обличчя», «Радість. Губи», «Чванливість. Права рука.» «Гордість. Спина.», «Страх. Ноги.», «Відданість. Очі.», «Здивування. Очі, рот.»)

Обговорення:

- Що дала ця вправа? Які почуття виникали під час виконання?
- Які емоції виконувати було приємно, а які ні ?

3. Вправа «Потік вітру» [77].

Мета: розвиток упевненості в собі, одержання позитивного досвіду руху, загальна гармонізація емоційного стану.

Інструкція: повітря сповнене різними запахами, рухами. Відчуйте подих повітря, відчуйте його дух. Передайте в своїх руках те, що ви відчуваєте... ви – легке повітря. Повітря буває різним. Зараз воно тепле, навіть гаряче. Раптом воно перетворилося на холодний колючий вітер, і стало холодно. Знову виглянуло сонечко, й ви – легкий вітерець... Поступово ви перетворюєтеся на хмарини й плинете на землю... відчуйте легкість, повноту свободи й безмежність простору... Ви розчиняєтеся... перетворюєтеся на потік повітря ... сильний вітер... справжній ураган... Раптом ураган стихає, ви перетворюєтеся в легкий ніжний вітерець... Ласкаве сонце наповнює вас теплом. Зупиніться, закрийте очі. Відчуйте це місце в собі. Запам'ятайте цей стан, він буде давати енергію й силу. візьміть із собою цю енергію. Ви завжди можете до неї звертатися. Якщо будете готові, попрощайтесь з образом, стисніть руки в кулаках, сильно потягніться –вперед і вгору – й повільно відкривайте очі.

- Які відчуття чи переживання у вас виникали під час виконання цієї вправи?
- Наскільки вдалося розслабитись, почувати себе розкуто?
- Якою була взаємодія зі стихією повітря?
- Чи вдалося відчутти різні стани повітря?

– Які емоції , тілесні відчуття викликали такі уявлення?

Заняття 3.

Мета: надати інформацію про стрес та його дію на психіку в екстремальних ситуаціях; розвивати комунікативні навички, почуття власної значимості.

Матеріали: папір, олівці, маркери, картки.

1. Вправа « Мій настрої сьогодні» [77]

Мета: визначити емоційний настрої учасників; створити умови для доброзичливої атмосфери.

Інструкція: кожному учаснику пропонується закінчити речення «Мій настрої сьогодні..., я б його зобразив... (наприклад, жовтим кольором)».

2. Мозковий штурм «Що таке стрес?» [77]

Мета: усвідомлення негативних факторів стресу.

Стрес (англ. напруження) – реакція організму на зміни внутрішнього або зовнішнього середовища, яка стимулює захисні сили організму.

3. Інформаційне повідомлення «Стресори екстремальних ситуацій» [77].

Людина може потрапити в екстремальну ситуацію з багатьох причин: заблукати в лісі, стати жертвою нападу зловмисників, захворіти, а також під час здачі іспитів і т.д.

В екстремальних ситуаціях людина відчуває дію багатьох стресорів: страху, болю, перевтоми, самотності, зневіри. Страх – найперше почуття, що повідомляє про небезпеку, «вмикає» реакцію «боротися чи тікати». Він посилюється, якщо людина самотня і не знає як упоратися з небезпекою чи проблемою. Головне завдання у такому випадку: уникнути ефекту самопідтримки стресу, перебороти страх, не дати йому змоги паралізувати волю, перерости в паніку.

Притча про чуму

Зустрівся якимось перехожий з Чумою. « Куди йдеш, Чумо?»– спитав він. «Йду в Багдад, – відповіла Чума. – Хочу заморити п'ять тисяч душ».

За деякий час зустрілися вони знову. « Ти збрехала мені. Казала, що замориш п'ять тисяч душ, а загинуло п'ятдесят тисяч», – дорікнув Чумі чоловік.

«Ні, ти помиляєшся. Я згубила лише п'ять тисяч, а інші померли від страху».

Обговорення:

- Чи буває стрес корисним?
- Що таке страх?
- Що спільного між стресом і страхом?
- Які почуття у вас виникають під час стресу?

Ознаки стресу:

- швидко з являється втома;
- важко зосередитись, погіршилась швидкість та якість засвоєння навчального матеріалу;
- незадоволення своєю роботою;
- безпричинна дратівливість, агресивність, пригніченість;
- поганий настрій;
- хочеться спати, але важко заснути;
- часто болить голова.

Заняття 4.

Мета: розвивати почуття власної значущості; формувати адекватну самооцінку; вміння володіти собою в нестандартних життєвих ситуаціях.

Матеріали: папір, олівці, маркери, плакати.

1. Вправа «Незакінчене речення» [77].

Інструкція: кожному учаснику потрібно закінчити речення « Не хочу хвалитися, але я...» (назвати декілька рис характеру, якими можна пишатися).

2. Гра «Кому це належить?» [77].

Кожний з учасників разом з ведучим витягують з карманів або з портфеля який – небудь предмет і кладуть його в пусту коробку або ящик так, щоб інші не бачили. Потім ведучий дістає по одному предмету з запитанням

«Кому це належить?» Всі відгадують. Той, хто відгадав, пояснює, чому він вважає, що ця річ належить тій чи іншій людині. Ведучий слідкує за тим, щоб діти давали позитивні обґрунтування.

3. Вправа «Дерево» (на саморегуляцію) [77].

Учасники стають в коло на деякій відстані один від одного. Кожний учасник сильно натискає п'ятками на підлогу, руки стискає в кулаки, міцно стиснувши зуби. Ведучий говорить, звернувшись до кожного: « Ти – могутнє, міцне дерево, у тебе сильне коріння, і ніякі вітри тобі не страшні. В складних життєвих ситуаціях, якщо не знаєш, як поступити, стань сильним і могутнім «деревом», скажи собі, що ти сильний, у тебе все буде гаразд, і все збудеться. Це поза впевненої людини». Потім працівники беруться за руки, піднімають їх вгору, продовжуючи натискувати п'ятками на підлогу. «Ми разом – велика сила. Одинокому дереву важко в негоду; набагато легше, якщо це цілий гай. Разом нам не страшні ніякі проблеми». Після цього ведучий пропонує дітям розслабитись, припинити натискувати п'ятками на підлогу, різко струхнути руками, розслабити м'язи обличчя.»

Обговорення.

Заняття 5.

Мета: розвивати соціально–комунікативні навички, усвідомлення свого образу «я»; стимулювати мотивацію до інтелектуальної діяльності.

Матеріали: папір, ручки, ватмани, маркери.

1. Вправа – привітання « Блукаючі вогники» [77].

Мета: сприяння відновленню контакту між учасниками та налаштування на роботу в групі.

Учасники сідають у коло.

Інструкція : одному з учасників потрібно сказати своєму сусідові яку–небудь коротку привітальну фразу, наприклад: «Доброго дня!» Сусід має якомога швидше встати, повторити цю фразу й знову сісти, а наступний учасник повинен зробити те саме, й хвиля вставань та повторень біжить по колу. Виконувати це завдання треба з максимально можливою швидкістю.

Якщо хвиля проходить півкола, до завдання додається ще один елемент на розсуд, наприклад, сьомого учасника. Цей елемент може бути вербальним чи невербальним. Наприклад, учасник, який сидить напроти того, хто почав гру, встає й говорить: «Доброго дня», а потім двічі плескає в долоні й сідає. Тепер усі гравці мають виконувати саме цей комплекс, і потім (після семи ходів) черговий учасник додає щось, і так далі. Гра припиняється, якщо членам групи доводиться повторювати по 5–6 рухів і стільки ж фраз.

2.Вправа «Митець чи мислитель» [77].

Кожна півкуля головного мозку виконує певні функції. Ліву півкулю умовно можна назвати «мислителем», а праву – «митцем». Якщо хочете дізнатись, яка з півкуль головного мозку в тебе активніша, – виконуй вправи швидко, не замислюючись.

1.Поплескай в долоні. Яка долоня зверху – права чи ліва?

2.Схрести руки на грудях. Яка рука зверху – права чи ліва ?

3.Переплети пальці рук. Який палець зверху – правий чи лівий?

4.Витягни вперед руку і наведи вказівний палець на будь-який предмет.

Відтак по черзі заплющуй одне і друге око. Заплющуючи яке око – праве чи ліве – ти помічаєш, палець переміщується відносно предмета?

Якщо у більшості випадків отримано відповідь «права», провідною у тебе є ліва півкуля, і ти переважно мислитель (розв'язуючи проблеми, зосереджуєшся на аналізі та подробицях), якщо «ліва» – маєш художню, творчу натуру (підходиш до розв'язання проблем нестандартно).

Недоліком винятково лівопівкульного мислення є обмежена здатність сприймати нові ідеї і пристосовуватися до змін; правопівкульного – недостатньо розвинені аналітичні здібності, складність у доведенні справи до кінця.

Заняття 6.

Мета: розкрити сутність гідної, відповідальної поведінки; розвивати самостійність, комунікативність; формувати адекватну самооцінку, способи взаємодії в трудовому колективі.

Обладнання: папір, ручки, маркери, фліп–чарти.

1. Привітання. Вправа «Незакінчене речення» [77].

Продовжити речення «Мої співробітники сказали б про мене, що я...»

2. Гра «Колективне інтерв'ю» [77].

Учасники сидять в колі. Ведучий задає питання, на які всі по черзі відповідають.

- Твоє улюблене місце відпочинку і чому?
- Який шкільний предмет тобі найбільше подобається і чому?
- Хто є твоїм найкращим другом чи подругою?

3. Вправа «Коло знань» [77].

Мета: навчити швидко й ефективно самостійно засвоювати нове.

Обладнання: картки з інформаційними повідомленнями «Пасивна поведінка»,

«Агресивна поведінка», «Упевнена поведінка».

Учасники об'єднуються у три групи (за кількістю карток). Кожна група вивчає інформацію зі своєї картки. Потім по два учасники з кожної групи переходять до іншої групи, де протягом 5хв. обмінюються інформацією (за часовою стрілкою).

Картка 1. Пасивна поведінка.

1. Пасивні люди порушують свої права через:

- ігнорування особистих інтересів;
- постійне домінування бажань та думок інших над власними переконаннями і потребами;
- розповідь про свої потреби невпевнено, із почуттям провини перед іншими;
- придушення власних почуттів;
- не висловлювання своїх думок та переконань.

2. Такі люди реально не управляють своїм життям. Вони дозволяють приймати рішення за них.

3. Пасивні люди бояться розчарувати інших.

4. Вони почуваються безпорадними, безпомічними. Вони ніби кажуть: «Ви можете не звертати на мене уваги. Мої думки, почуття, потреби мені менш важливі, ніж ваші. Я проявляюсь, лише якщо роблю щось для інших».

Вони зазвичай не можуть нікому відмовити, навіть якщо пропозиція не вигідна для них, а то й небезпечна. Пасивні люди найчастіше мають низьку самооцінку, попадають під негативний вплив оточуючих, втрачають життєві орієнтири, піддаються стресовим факторам, пасують перед труднощами.

Мета: заспокоїти інших, уникнути неприємностей.

- Як називають тих, хто демонструє пасивність: нездатний захистити себе, слабкий, невдаха...? (Продовжити ряд).

- Назвіть вербальні і невербальні ознаки пасивної поведінки:

- 1) Положення тіла: плечі опущені...
- 2) Міміка : жалісний погляд...
- 3) Жести: благальні, захисні...
- 4) Голос: тихий, несміливий...
- 5) Слова: увесь час виправдовується, вибачається...

Картка 2. Агресивна поведінка.

Агресивні люди висловлюють думки, переконання, почуття, ігноруючи права інших, люди почуваються з ними ніяково. Вони поведуться так, ніби принижуючи інших, знаходять їхні вразливі сторони. Вони ніби кажуть: «Я так думаю, я так хочу, я так відчуваю, і мене це не хвилює, що з тобою». Але за цим: «Я підкорю тебе, поки ти не підкорив мене. Я буду першим!»

Мета: домінувати, вигравати, наказувати, змушувати інших програвати, щось втрачати.

Про таких іноді кажуть, що вони живуть за законами джунглів: «Правий той, хто сильніший». У своїх словах і діях такі люди не зважають на інтереси і почуття інших. Іноді до агресії вдаються пасивні люди, яким увірвався терпець, але вони не вміють гідно захистити власну позицію.

- Як називають тих, хто демонструє агресивну поведінку (продовжити): хуліган, розбишака, сварливий...?

- Назвіть ознаки агресивної поведінки:

- 1) Положення тіла: напружене, загрозливе...
- 2) Міміка: насуплені брови, пронизливий погляд...
- 3) Жести: стиснуті кулаки, руки в боки...
- 4) Голос: сердитий, зневажливий...
- 5) Слова: погрози, лайка, знущання...

Картка 3. Упевнена поведінка.

- Виражають свої думки, переконання та почуття прямо та відкрито, поважають права інших;

- Діють певним чином, не тому, що відчувають провину чи тривогу, їхні дії природні;

- Відповідають за свої вчинки, не перекладають відповідальність на інших;

- Розуміють власні потреби і можуть прямо про щось попросити;

- Якщо їм відмовляють, вони можуть бути невдоволені, розчаровані, але розуміють, що інші люди можуть мати особисті бажання;

- Не перевантажені відповідальністю за інших, добре почувуються самі з собою;

- Можуть допомагати іншим, але за їхнім бажанням і проханням, не нав'язуючи своєї допомоги або свого світосприйняття.

Вони ніби кажуть: «Я так думаю. Я так відчуваю. Я так бачу ситуацію. А ти? Якщо наші уявлення та інтереси не співпадають, я готовий їх обговорювати і готовий до компромісу.»

Що за цим: «Я не дозволю тобі взяти перевагу наді мною і не буду намагатись підкорити та змінити тебе, бо хочу, щоб ти був, ким є...»

Мета: спілкуватись вільно, як дорослий з дорослим.

- Як називають тих, хто демонструє гідну поведінку (продовжити перелік): чесний, справедливий...

- Назвіть ознаки упевненої поведінки:

- 1) Положення тіла: розправлені плечі, вільна хода...

- 2)Міміка: прямий погляд,приязний вираз облич...
- 3)Жести: спокійні, рішучі...
- 4)Голос: середньої інтенсивності...
- 5)Слова: доброзичлива манера спілкування, висловлення поваги...

3. Робота в групах. «Стрессова ситуація».

Учасники об'єднуються в групи, кожна з яких продовжує і аналізує ситуацію в залежності від моделі поведінки: пасивної, упевненої,агресивної.

Ситуація «Протидія стресам на роботі»

- 1.Планування часу.
- 2.Обсяг підготовки.
- 3.Емоційний стан.
- 4.Реакція (у випадках успіху чи невдачі).
- 4.Мозковий штурм «Що заважає поводитися гідно і впевнено?»
5. Інформаційне повідомлення «Упевнена поведінка».

Правила упевненої (асертивної) поведінки:

- У вас є право робити все, що завгодно, доки це не заважає іншим;
- У вас є право підтримувати почуття своєї гідності шляхом асертивної поведінки – якщо вона навіть торкається когось іншого – до того часу, як ви станете агресивним;

- У вас є завжди право звернутися до іншої людини з проханням або

Ввічливою вимогою до того часу, якщо ви розумієте, що той другий чітко говорить «Ні». Ви ясно розумієте, що в ситуаціях міжособистісних стосунків існують деякі межові випадки, де права сторін незрозумілі, але у вас завжди є право обговорити проблему з втягнуеною в це людиною й так пояснити її;

- У вас є право добиватися реалізації своїх прав.

4. Вправа «Крок–раз!» [77].

Мета: створення позитивної атмосфери.

Учасники групи стають у широке коло, тримаючись за руки. Кожен по колу говорить: «Сьогодні я ...(навчився, відчув, зрозумів тощо)», і вся група

робить крок уперед. Після промовляння всіх досягнень коло має стати щільним.

Заняття 7.

Мета: розвивати соціально–комунікативні навички; формувати адекватну самооцінку та позитивну світоглядну позицію; коригувати особистісну тривожність.

Обладнання: папір, маркери, ручки.

1. Вправа – привітання [77].

Мета: сприяти встановленню контакту між учасниками групи та налаштуванню на роботу в групі.

Інструкція: один з учасників говорить привітання або комплімент у такій формі:

«Привіт усім, у кого хороший настрій!» Ті, кого стосуються ці слова, хором відповідають:

«Привіт!»

«Привіт усім, хто вважає себе упевненим!» – Кого стосується цей комплімент, хором відповідають: «Дякую!»

2. Вправа «Незакінчене речення».

Учасникам потрібно закінчити речення «Мої плани на майбутнє...».

3. Вправа – проєктивний малюнок «Що мене обурює?» [77].

Мета: стимулювати спонтанний прояв негативних почуттів і станів, усвідомити їх зміст та причини, виділити та відреагувати особистісно значуще.

Інструкція: Намалювати малюнок, зміст якого відповідає на запитання : «Що мене обурює?», «Чого я боюся?» Потім потрібно буде розказати всім членам групи, що саме й чому вони намалювали.

Обговорення: кожен учасник описує свої малюнки. Після цього інші члени групи можуть його запитувати щодо змісту малюнків та висловлювати своє бачення їх змісту.

Обмін враженнями від заняття.

Таким чином, програма соціально-психологічного тренінгу, на нашу думку, збільшує ймовірність ефективності зниження рівня імпульсивності та агресивності у поведінці, збільшує комунікативні та організаторські здібності.

3.2. Результати формувального експерименту

Констатувальний етап дослідження дав змогу зафіксувати високий рівень імпульсивності та агресивності, низький рівень комунікативних здібностей здобувачів вищої освіти.

З метою зниження рівня імпульсивності та агресивності, підвищення рівня комунікативних та організаторських здібностей здобувачів вищої освіти нами була розроблена та впроваджена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

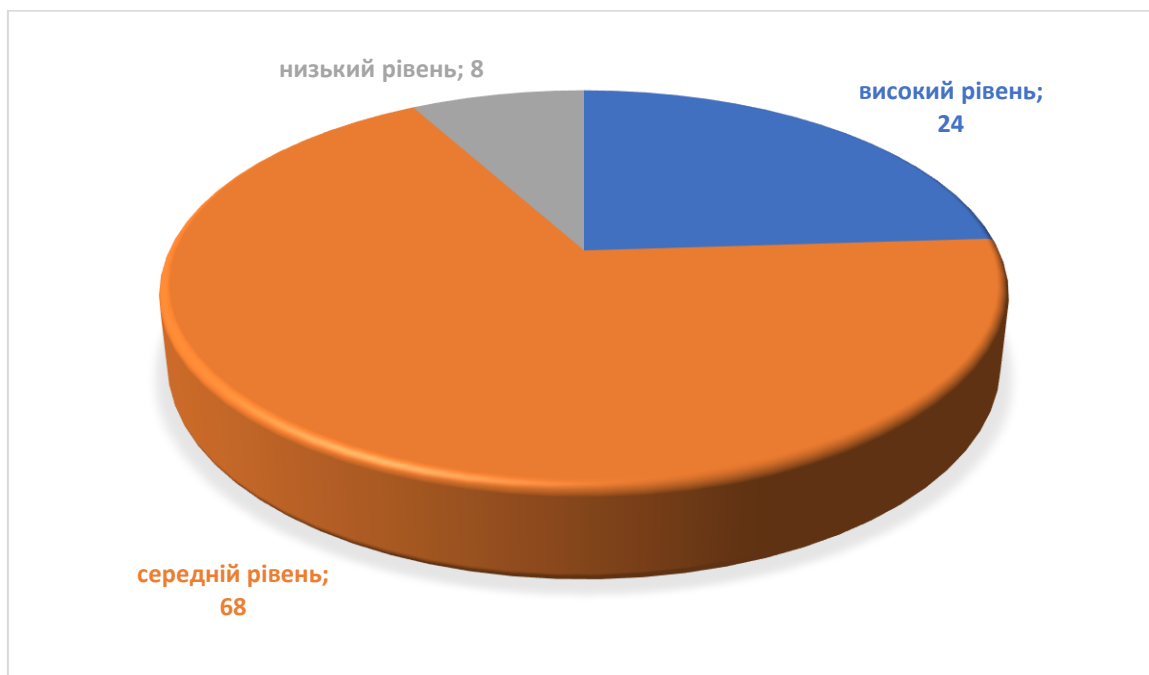
З метою апробації та визначення ефективності розробленої програми соціально-психологічного тренінгу було проведено повторне тестування, здійснено аналіз динаміки рівня імпульсивності, агресивності, комунікативних та організаторських здібностей здобувачів вищої освіти до та після проведення програми.

Тест «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей».

Аналіз результатів показав, що серед здобувачів вищої освіти – 24 % мають високу комунікабельність та організаторські здібності. Середній рівень у 68 % та низький рівень відзначається у 8 % (див. Додаток Д).

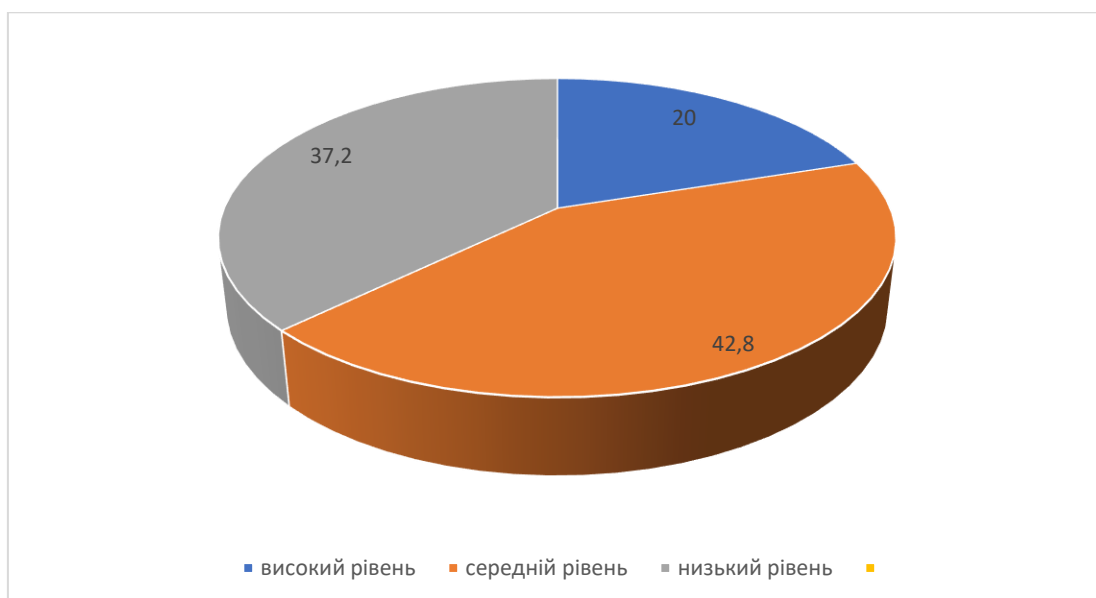
Отримані в результаті обробки даних результати представлені на рис.

3.1

Рис. 3.1. Сегментोगрама результатів дослідження за тестовою методикою «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей» (після корекції)

Проведення методики – «Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності» (В. А. Лосенков) (див. Додаток Ж) – дало наступні результати (див. рис. 3.2).

Рис. 3.2. Сегментोगрама результатів дослідження за тестовою методикою «Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності» В. А. Лосенкова (після корекції)

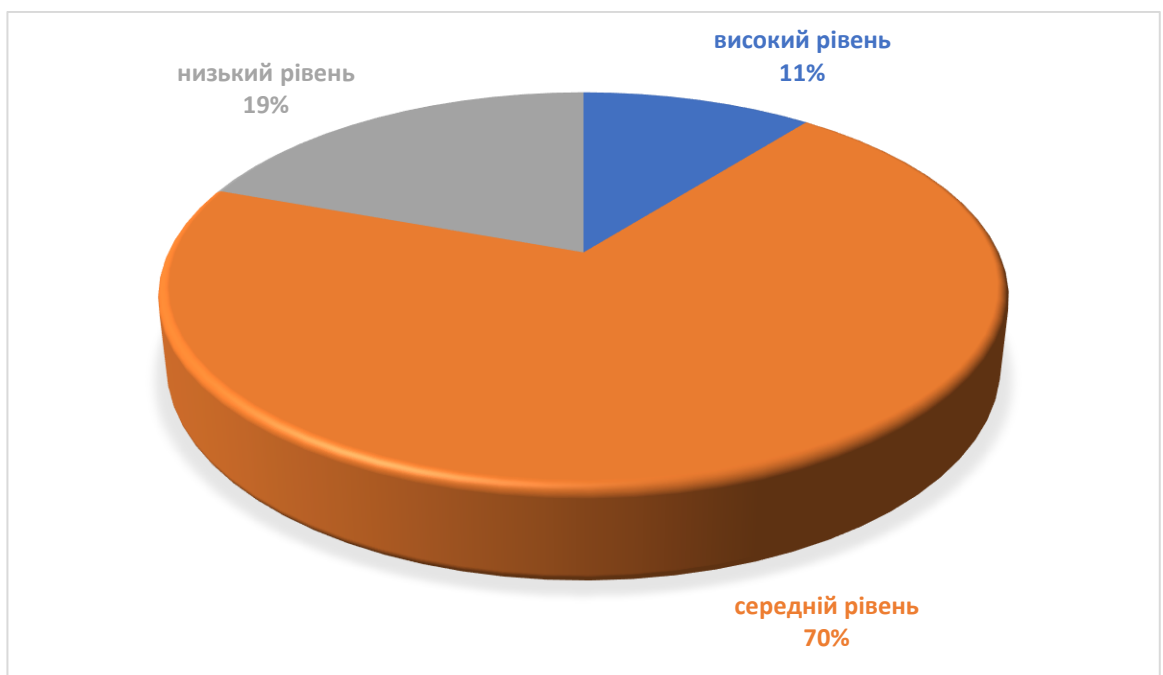
Для дослідження рівня **агресивності у стосунках** використовувався **тест А. Ассінгера** (див. Додаток 3).

Високий рівень агресивності виявилось у 10,6 % респондентів. Такі люди сподіваються здобути керівні «верхи», розраховуючи на власні методи, досягти успіху, жертвуючи інтересами оточення, тому їх не дивує неприязність співробітників, але за найменшої нагоди намагаються їх за це покарати.

Середній рівень агресивності мають 70 %. Помірно агресивні, але досить успішно крокують по життю, оскільки у таких людей достатньо здорового честолюбства та самовпевненості.

Низький рівень агресивності мають 19,4 %. Такі люди недостатньо впевнені у власній силі і можливостях. Таким людям необхідно більше рішучості.

Отримані в результаті обробки даних результати представлені на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Сегментограма результатів дослідження за тестовою методикою А. Ассінгера «Оцінювання агресивності у стосунках» (після корекції)

Для дослідження особливостей відповідальності у здобувачів вищої освіти використовувалися методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (див. Додаток К).

Таблиця 3.1

Загальні показники рівня суб'єктивного контролю за методикою «РСК» (%), (після корекції)

Локус	Кількість осіб	%
Інтернальність	21	70
Екстернальність	9	30

Аналізуючи результати проведеного дослідження серед здобувачів вищої освіти на визначення спрямованості інтернального та екстернального локусу контролю можна побачити (див. табл. 3.1), що у групі досліджуваних виявлені як інтернальні, так і екстернальні спрямованості. Однак співвідношення інтерналів та екстерналів різне, було виявлено, що 70% здобувачів вищої освіти мають інтернальну спрямованість відповідальності, так, як вони вказували на причини своєї поведінки, які виявляли в собі.

Досліджувані у кількості 30% мають екстернальну спрямованість, так, як причини особистісної відповідальності шукали в інших людях, або в обставинах.

Представлені в табл. 3.2 результати свідчать про те, що 44% досліджуваних мають високий показник по шкалі загальної інтернальності, що відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями: інтернальний контроль, інтернальна особа. Вони вважають, що більшість важливих подій в їх житті є результат їх власних дій, що вони можуть ними управляти, і, таким чином, вони почувають свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя в цілому. Вони упевнені в собі, спокійніші і доброзичливіші, популярніші. Їх відрізняє позитивна система стосунків до світу і велика усвідомленість сенсу і цілей життя. Вони краще адаптовані до умов навколишнього середовища, вважають,

що труднощі і більше активні, незалежні, самостійні в роботі, вони частіше мають позитивну самооцінку, що пов'язане з вираженою впевненістю в собі й терпимістю до інших людей. Ступінь інтернальності кожної людини пов'язаний з його відношенням до свого розвитку й особистісного росту. Ці люди вірять, що все в їх житті залежить від їх особистих зусиль і здатностей, вони знаходять у власному житті зміст і краще бачать його цілі.

Лише 6 % досліджуваних мають низький показник по шкалі загальної ітернальності, що свідчить про екстернальний напрямок суб'єктивного контролю цих досліджуваних, це екстернальні особи. Такі люди не бачать зв'язку між своїми діями і значущими для них подіями їх життя, не вважають себе за здатних контролювати їх розвиток. Вони вважають, що більшість подій їх життя є результатом випадку або дії інших людей. Це люди з підвищеною тривожністю, стурбованістю. Їх відрізняє конформність, менша терпимість до інших і підвищена агресивність, менша популярність порівняно з інтерналами. Вони сильніше піддані соціальному, груповому впливу, більше конформні.

Таблиця 3.2

**Загальні показники за шкалою загальної інтернальності (Іо)
методики «РСК» (після корекції)**

Рівень	Стени	Кількість осіб	%
Низький	1–3	2	6
Середній	4–6	15	50
Високий	7–10	13	44

3.3. Оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики

Порівняємо та проаналізуємо результати, отримані за результатами діагностиками визначення рівня імпульсивності та агресивності, рівня комунікативних здібностей здобувачів вищої освіти на констатувальному та формувальному етапах дослідження. Для визначення статистично значущих змін у рівнях показників, які були досліджені до та після формувального експерименту, застосовано t-критерій Ст'юдента.

Обчислення t-критерію Ст'юдента здійснювалось за допомогою комп'ютерної програми Statistica 6.0.

Зміст виявлених змін у рівні комунікативних здібностей здобувачів вищої освіти представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Показники рівнів комунікативних здібностей до та після формувального експерименту за тестовою методикою «Оцінка комунікабельності та організаторських здібностей»

Рівень	Показник до тренінгу %	Показник після тренінгу %	t-критерій Ст'юдента
Високий	23,4	24	0,5
Середній	60	68	2,8
Низький	16,6	8	1

Отримані дані дають змогу стверджувати про існування статистично значимих відмінностей у показниках рівня комунікативних здібностей у здобувачів вищої освіти до та після програми соціально-психологічного тренінгу. Виявлено статистично значимі відмінності до та після програми соціально-психологічного тренінгу у показниках комунікативних здібностей,

а саме: високий рівень $t=0,5$, $p<0,05$, середній рівень $t=2,8$, $p<0,05$, низький рівень $t=1$, $p<0,05$.

Зміст виявлених змін у рівні імпульсивності здобувачів вищої освіти представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Показники рівнів імпульсивності до та після формувального експерименту за тестовою методикою «Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності» В. А. Лосенкова

Рівень	Показник до тренінгу %	Показник після тренінгу %	t-критерій Ст'юдента
Високий	40	20	0,5
Середній	33,4	42,8	0,4
Низький	26,6	37,2	2,1

Зміст виявлених змін у рівні агресивності здобувачів вищої освіти представлено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Показники рівнів агресивності у стосунках до та після формувального експерименту за тестовою методикою А. Ассінгера

Рівень	Показник до тренінгу %	Показник після тренінгу %	t-критерій Ст'юдента
Високий	16,7	10,6	0,4
Середній	60	70	1
Низький	23,3	19,4	0,5

Показники за шкалою загальної інтернальності (Io) методики «РСК» представлені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Показники за шкалою загальної інтернальності (Io) методики «РСК» до та після формувального експерименту

Рівень	Стени	Показник до тренінгу %	Показник після тренінгу %	t-критерій Ст'юдента
Високий	7-10	33	44	0,3
Середній	4-6	60	50	0,3
Низький	1-3	7	6	0

Отже, розроблена і впроваджена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності є ефективною, що підтверджується результатами емпіричного дослідження.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Волонтерська діяльність студентської молоді розглядається, як безпосередній вплив волонтерської діяльності на саму особистість молодого та амбіційної людини, яка включена в дану діяльність. Професійне становлення особистості відбувається під час навчання у закладах вищої освіти.

Волонтерство пов'язано із самоосвітою молоді, можливістю отримання ранньої професійної орієнтації, утвердження себе як особистість, можливістю перевірки та розвитку здібностей і ділових якостей.

Під час дослідження були використані діагностичні методики тест-опитувальник «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей» («КОС-2» Б. Федоришина), Методика визначення імпульсивності В. А. Лосенкова, Тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках) та «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера.

Розроблена та упроваджена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності мала за мету зниження рівня імпульсивності та агресивності, підвищення рівня комунікативних та організаторських здібностей здобувачів вищої освіти та надала учасникам усвідомити і подолати свої психологічні проблеми, які перешкоджають розв'язанню їх життєвих і професійних завдань. Кожен учасник тренінгу за допомогою інших учасників і ведучого зрозумів свої неусвідомлені комплекси, позбавився внутрішніх бар'єрів, краще дізнався як його сприймають навколишні люди.

Проведене дослідження показало необхідність впровадження у практику роботи освітньої організації моделі формування психологічної готовності молоді до волонтерської діяльності, яка включає систему цілеспрямованої роботи з здобувачами вищої освіти, загальною метою якого стало формування особистісного, комунікативного, емоційно-вольового та мотиваційного компонентів з метою гуманізації суспільства та розвитку особистості самої молоді людини.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних підходів до вивчення волонтерського руху та його потенціалу дозволив зробити ряд висновків:

1. Волонтерський рух слід розглядати як складову частину державної молодіжної політики, самоврядування здобувачів вищої освіти та виховного середовища закладу вищої освіти, що надає значний вплив на формування якостей особистості та компетенцій, у здобувачів вищої освіти, що беруть участь у волонтерському русі, у процесі підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Потенціал волонтерського руху у підготовці конкурентоспроможного фахівця слід розглядати як комплекс можливостей у процесі діяльності, що забезпечує формування та розвиток у здобувача вищої освіти набору особистісних якостей та компетенцій, необхідних відповідальному фахівцеві, готовому до постійного професійного зростання та, що володіє високим рівнем конкурентоспроможності.

2. Аналіз видів волонтерської діяльності говорить про те, що метою міжнародних та українських волонтерських організацій на сьогоднішній день є не лише допомога нужденним, а й можливість надання молодим людям необхідних умов для власного розвитку. Здобувачі вищої освіти, реалізуючи програми добровольчої діяльності, отримують можливість принести користь суспільству, набути соціального досвіду, отримати досвід для подальшого кар'єрного зростання.

3. Проведено дослідження щодо психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності. Результати дослідження наочно демонструють, що волонтерський рух відіграє значну роль у підготовці конкурентоспроможних випускників. Найбільшою мірою формуючи такі загальнокультурні компетенції: здатність до самоорганізації та самоосвіти; здатність працювати за умов невизначеності, під впливом зовнішніх подразників, керувати собою, своїми емоціями, витримувати високі емоційні

навантаження, готовність приймати рішення у стресових ситуаціях; здатність знаходити організаційно-управлінські рішення у нестандартних ситуаціях, нестандартні шляхи вирішення поставлених завдань, готовність брати на себе прийняття важливих рішень та нести за них відповідальність; здатність до комунікації в усній та письмовій формах для вирішення завдань міжособистісної та міжкультурної взаємодії; здатність планувати та координувати свої та чужі дії, одночасно готовність працювати за графіком та чітко виконувати завдання для досягнення мети. Серед якостей особистості, що формуються на високому рівні: здатність працювати у команді; відповідальність; організованість; стресостійкість; проактивність, ініціативність. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що волонтерський рух має значний потенціал у підготовці конкурентоспроможних фахівців.

4. На основі результатів констатувального експерименту розроблено та апробовано програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності. Задля реалізації поставленої мети було визначено та досягнуто таких завдань:

- На основі тренінгових занять і вправ розробити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

- Знизити рівень імпульсивності та агресивності здобувачів вищої освіти.

- Підвищити рівень комунікативних та організаторських здібностей здобувачів вищої освіти.

- Порівняти динаміку відповідей респондентів до і після впровадження програми соціально-психологічного тренінгу спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності.

5. Оцінено ефективність корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики. Отримані дані дають змогу стверджувати про

існування статистично значимих відмінностей у показниках рівня комунікативних здібностей, рівня імпульсивності та агресивності у стосунках у здобувачів вищої освіти до та після програми соціально-психологічного тренінгу. Отже, розроблена і впроваджена програма соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності студентської молоді до волонтерської діяльності є ефективною, що підтверджується результатами емпіричного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична доповідь " Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36 с. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter697e4.pdf>
2. Андреева М. О. Сприяння розвитку соціальної мобільності студентської молоді у процесі волонтерської діяльності [Електронний ресурс] / М. О. Андреева // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. – Глухів, 2015. – Вип. 27. – С. 104-109. – Режим доступу до журн. : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu>
3. Балашов Е. М. Особливості самореалізації студентів у міжнародних волонтерських програмах : автореф. дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Е. М. Балашов. – Острог, 2013. – 20 с.
4. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Бондаренко З. П. – К., 2008. – 15, [8] с.
5. Бондаренко З. П. Зміст та технології підготовки студентів до волонтерської роботи / З. П. Бондаренко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 2. – С. 37-50.
6. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді: теоретико-методичні основи / О. В. Безпалько. – К., 2006.
7. Бондаренко З. П. З історії розвитку благодійної діяльності та волонтерства в Катеринославі / З. П. Бондаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 8. – Кн. 2. – К., 2003. – С. 335–341.

8. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково – практичні засади: навч.-метод. Посіб / І. Д. Бех. – К., 2003.
9. Біла О. О. Волонтерський рух в Україні / О. О. Біла // Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : навч. посіб. / Південноукр. держ. пед. ун-т ; за ред. І. М. Богданової. - О., 2005. – Ч. 1. – С. 493–496.
10. Бугаєвська Ю. В. Соціально-педагогічні інновації у волонтерстві / Ю. В. Бугаєвська // Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи. – Харків: ХНАДУВ, 2015. – С. 33–36.
11. Боровський А. Б. Система методів професійної орієнтації. Методики профорієнтаційної роботи (додатки) / А. Б. Боровський, Т. М. Потапенко, Г. В. Щекін. – К.: МЗУУП, 1993. – С.49-53
12. Бажин Е. Опросник рівня суб'єктивного контролю (РСК) / Е. Бажин, Е. Голинкіна, А. Еткінд. – М., 1993.
13. Беспалова К. О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн / К. О. Беспалова // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – Вип. №2. – С. 67-71.
14. Беспалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Беспалько. – К. : Центр навч. літератури, 2005.
15. Борецька Н. П. Сучасний стан і проблеми розвитку соціально-трудових відносин у добровольчестві / Н. П. Борецька, Г. О. Крапівіна. – К.: КНЕУ, 2010.
16. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху / Я. Буздуган, О. Никонович // Віче. – 2013. – С. 7–10.
17. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності / Н. А. Вайнілович // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – Вип. №2. – С. 35-40.
18. Веремеєнко О. В. Психологічний аналіз соціального середовища молодіжної волонтерської організації / О. В. Веремеєнко // Вісник

- національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. – К., 2009. – № 1. – С. 70-74.
19. Волковницька Т. М. Волонтерська діяльність як метод підготовки фахівців соціальної сфери [Електронний ресурс] / Т. М. Волковницька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія – Чернігів, 2012. – № 1. – С. 143-148. – Режим доступу до журн. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prcr_2012_1_23 . – 25.01.16.
20. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. — К.: Академпрес, — 1999. –С.112.
21. Волонтерські організації. Українська волонтерська служба [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mip.gov.ua/content/volonterski--organizacii.html>
22. Волонтерські групи як ресурс соціально-педагогічної діяльності державних і громадських організацій // Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. для студ. ВНЗ / за ред. І. Д. Зверевої. – К., 2006. – С. 130–139.
23. Волонтерські програми в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/ua/aboutukraine/volunteering>
24. Волонтерство: poradnik dla organizatoriv volonter'skogo ruhu / Безпалько О. В., Заверіко Н. В., Зверева І. Д. та ін.; укладач Т. В. Лях. — К. : ВГЦ «Волонтер», 2001. — 176 с.
25. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Вайнола Р., Капська А., Комарова Н. та ін. — К. : Академпрес, 1999. — 112 с.
26. Главник О. Волонтери в соціальній роботі / О. Главник, Н. Романова, Т. Друженко. – К: Главник, 2006. – 128 с.
27. Громадські організації в розвитку громадянського суспільства в Україні: проблеми та перспективи – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://naub.org.ua/?p=1053>

- 28.Грига І. Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення / І. Грига О. Брижовата, Л. Дума // Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В. Полтавця. – К., 2000. – С. 145–173.
- 29.Демчук С. Волонтери – покоління NEXТ: новий вимір / С. Демчук // Шкільний світ. – 2012. – № 29-30 (серп.). – С. 7-17.
- 30.Дибайло В. Як визнавати працю волонтерів / В. Дибайло. – Київ. – 2002. – С. 32, С.25-26.
- 31.Дружченко Т. Я. Школа волонтерів / Т. Я. Дружченко, Є. К. Лавриш // Волонтери в соціальній роботі / упоряд.: О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко. – Київ, 2006. – С. 61–125.
32. З. Жерельнікова Все для фронту: благодійність та волонтерство українців з початку повномасштабної війни – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org>
- 33.Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. О. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. / за заг. ред: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2003. – 233 с.
- 34.Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів // Права людини: навчальний посібник. – К.: Просвіта, 2002. – С. 67-80
- 35.Загальнонаціональне дослідження Волонтерство в Україні [Електронний ресурс] // Волонтерський рух в Україні соціологічне дослідження GFK Ukraine на замовлення ООН в Україні, листопад 2014 рік– Режим доступу до ресурсу: www.gfk.ua/ua/document
- 36.Звіт дослідження «Волонтерський рух в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: [http:// www.gfk.com/ua/news-and-events/news/pages/report.aspx](http://www.gfk.com/ua/news-and-events/news/pages/report.aspx) 17.
- 37.Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів // Права людини: навчальний посібник. К.: Просвіта, 2002. – С. 67-80

- 38.Крапівіна Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус / Г. О. Крапівіна // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 73-76.
- 39.Коваленко С. В. Волонтерський рух як важлива складова державної молодіжної політики в Україні / С. В. Коваленко // Соціальна робота в Україні: теорія і політика. – 2005. – № 2. – С. 89–96.
- 40.Кутник О. М. Проблема формування мотиваційної складової самоосвітньої компетентності педагога в системі післядипломної освіти / О. М. Кутник. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – С. 296–303.
- 41.Ларіонова Н. Історико-феноменологічний аналіз волонтерства / Н. Ларіонова, В. Кратінова, О. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 3. – С. 99-105.
- 42.Лациба М. Розвиток відносин між владою та суспільством в Україні: від еволюції до революції // Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою: зб. матеріалів між нар. наук.-практ. конф. – К.: НІСД, 2014. – С. 12.
- 43.Лозовицький О. С. Молодіжне лідерство і волонтерство в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=73474
- 44.Лях Т. Л. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / Т. Л. Лях – К.: ВГЦ «Волонтер», 2001.
- 45.Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп: навч. посіб. / Т. Л. Лях. – К., 2010. – 149 с.
- 46.Лях Т. Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми / Т. Л. Лях // Вісник ЛНУ імені Івана Франка. — 2013. – № 23. – Ч. 2. – С. 206-213.

- 47.Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності / Т. Л. Лях // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – Вип. №22. С. 84-91.
- 48.17) Міненко Г. М. Волонтерський рух: становлення та розвиток / Г. М. Міненко, А. Л. Ігнатуша // Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі. – Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. – 2017. – С. 133–137.
- 49.Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: Збірник практичних матеріалів [Електронний ресурс] – Київ, 2020. – 132с. — Режим доступу до журн. :<https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/471051.pdf>
- 50.Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах: Діагностичний інструментарій: Методичні розробки / Укл. Т. О. Рудякевич. — Житомир : ЖДУ, 2004. — 20 с.
- 51.Оліх С. М. Особливості мотивації студентської молоді до волонтерської діяльності [Електронний ресурс] / С. М. Оліх, Т. В. Матвійчук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – Хмельницький, 2013. – № 2. – С. 176-180. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_2_36
- 52.Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
- 53.Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
- 54.Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
- 55.Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

56. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
57. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
58. Про організацію проведення в Україні в 2001 році Міжнародного року волонтерів: Розпорядження Президента України від 22 березня 2001 року №67/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2001%D1%80%D0%BF#Text>
59. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / Заг. ред. І. Зверевої, Г. Лактіонової. — К. : Науковий світ, 2001. — 49 с.
60. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників [Електронний ресурс] / Л. І. Романовська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. — Тернопіль, 2013. — № 1. — С. 77- 82. — Режим доступу до журн. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2013_1_16
61. Рибальченко В. Молодь підтримає тих, хто на передовій. Голос України / В. Рибальченко. — 2014. — С. 19.
62. 61) Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління [Електронний ресурс]. — 2012. — Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/znpnadu_2013_2_14.pdf.
63. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за заг. ред. А. Й. Капської. — К., 2000.
64. Соціальна педагогіка : теорія і технології: підручник / за ред. І. Д. Зверевої. — К.: Центр навч. л-ри, 2006.
65. Слуцький Я. С. Формування мовної компетенції у студентів за допомогою волонтерської діяльності [Електронний ресурс] /

- Я. С. Слущкий // Наукові праці Вищого навчального закладу "Донецький національний технічний університет". Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк, 2014. – №1. – С. 32-36. – Режим доступу до журн. : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1(1)_9)
66. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (Історико-правове дослідження) // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – С. 22–26.
67. Стратегія управління діяльністю волонтерських груп: інноваційні підходи // Соціальна педагогіка / за ред. А. Й. Капської. – К., 2003. – С. 103–116.
68. Соціальна робота в Україні : навч. посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. — К. : Науковий світ, 2003. — 233 с.
69. Теоретичні аспекти і практичні шляхи залучення волонтерів до соціальної роботи: Звіт тимчасового творчого колективу / Український інститут соціальних досліджень. – К., 1998, – С. 20-21.
70. Толстоухова С. В. Перспективи вдосконалення змісту підготовки фахівців із соціальної роботи / С. В. Толстоухова // Соціальна робота України: теорія і практика. – 2010. – № 1– 2. – С. 91 – 98.
71. Тохтарьова І. М. Волонтерський рух в Україні: шляхи до розвитку громадянського суспільства, як сфера соціальних відносин / І. М. Тохтарьова // Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2. – С 156–161.
72. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. В. Іванова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К: Знання, 2008. – 574 с.
73. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Н. М. Комарова, С. В. Толстоухова та ін. Київ: Державний центр соціальних служб для молоді. – 2001. – 139 с.

- 74.Тарасенко Т. Волонтерська діяльність як пріоритет державної молодіжної політики в Україні [Електронний ресурс] / Т. Тарасенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_02\(29\)/17.pdf?fbclid=IwAR26nBqF24dDaSTDz1lrGNtlHEt8j-f8cXNQZLQNtFllmZyZr8ntCByv_](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_02(29)/17.pdf?fbclid=IwAR26nBqF24dDaSTDz1lrGNtlHEt8j-f8cXNQZLQNtFllmZyZr8ntCByv_)
- 75.Указ Президента України від 2 вересня 2013 року № 472/2013 „Про внесення змін до деяких указів Президента України щодо волонтерської діяльності”
- 76.Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В.В. Козлов, Г. В. Мануйлов. – М., 2002. – С. 263–265.
- 77.Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. / В. М. Федорчук – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 250 с.
- 78.Харченко С. Я. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні: науково – навч.-метод. посібник / С. Я. Харченко.– Луганськ: ДЗ “ЛНУ ім. Т. Шевченка”. – 2008. – 319 с.
- 79.Хорунжий Ю. М. Українські меценати: Добродійність – наша риса / Ю. М. Хорунжий. – К., 2001.
- 80.Шевченко М. Ф. Третій сектор в Україні: проблеми, становлення / М. Ф. Шевченко. – Київ, 2001. – С. 173.
- 81.Школа волонтерів: Навчальний посібник / За заг.ред. Г.С.Скитьової [Авторський колектив: Брик Я.А., Говорун Н. В., Дементьєв В.В., Лашук О.М., Мельник О.В., Потій О.В., Скитьова Г.С., Тищенко М.П.] –К., 2016. – 166 с.
- 82.Шелест Н. Лідерство у волонтерському русі та особистість лідера / Н. Шелест // Психологічні перспективи. – Луцьк, 2006. – Вип. 8. – С. 108-113.
- 83.Шумакова О. С. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ / О. С. Шумакова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ, 2013. - № 23(1). –

- С. 213-226. - Режим доступу до журн. :
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_23(1)_27)
- 84.Шумакова О. С. Сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів / О. С. Шумакова // Педагогічний дискурс. – Хмельницький, 2012. – Вип.12. – С.349-352. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_
- 85.Юрченко І.В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: автореф. дис. канд. соц. наук : 22.00.03 «Соціологія» / Юрченко Ірина Вадимівна; Ін-т соціології НАН України. – К., 2009. – 16 с.
- 86.Юрченко І. В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні / І. В. Юрченко // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні: наукові доповіді і повідомлення IV Всеукраїнської соціологічної конференції, 21 трав. 2004 р., Київ /Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України / [за ред. В.Ворони, М.Шульги]. – К., 2004. – С. 526— 529.
- 87.Юрченко І. В. Мотиваційні аспекти волонтерської діяльності / І. В. Юрченко // Соціальні виміри суспільства. – 2009. – Вип. №1. – С. 361-368.

**Методика визначення комунікативних і організаторських
схильностей («КОС-2» Б. Федоришин)**

Респондент: Анастасія С.

Вік: 28

Стать: жіноча

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	Так	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?	Так	
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	Так	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		Ні
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтесь?		Ні
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	Так	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?		Ні
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		Ні
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	Так	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	Так	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?		Ні
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?		Ні
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	Так	
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		Ні

Продовження Додатку А

15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		Ні
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?		Ні
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?	Так	
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	Так	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?		Ні
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?	Так	
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?	Так	
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	Так	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?	Так	
24. Чи правда, що ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?	Так	
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?	Так	
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	Так	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		Ні
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?		Ні
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?	Так	
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?	Так	
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		Ні
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		Ні
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?		Ні

Продовження Додатку А

34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	Так	
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	Так	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		Ні
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		Ні
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?		Ні
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		Ні
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		Ні

Продовження Додатку А

Респондент: Олена Л.

Вік: 27

Стать: жін

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		+
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?		+
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		+
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?	+	
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	+	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?		+
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?	+	
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	+	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?		+
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	+	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	+	
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		+
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		+
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?		+

Продовження Додатку А

17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?	+	
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	+	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?	+	
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?		+
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?	+	
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?		+
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?	+	
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	+	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		+
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?	+	
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести позбавлення в малознайому групу?	+	
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?	+	
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		+
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?	+	
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?		+
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?		+

Продовження Додатку А

35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		+
37. Чи правда, що у вас багато друзів?	+	
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	+	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		+
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		+

Продовження Додатку А

Респондент: Вікторія

Вік: 22

Стать: жінка

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?		-
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		-
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	+	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		-
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		-
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	+	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?	+	
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?	+	
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?		-
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?	+	
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	+	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?		-
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		-
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?	+	

Продовження Додатку А

16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	+	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		-
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?		-
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?	+	
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		-
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?	+	
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?	+	
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?		-
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?		-
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?	+	
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?	+	
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?		-
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?		-
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?	+	

Продовження Додатку А

32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?	+	
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?		-
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?		-
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		-
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		-
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?		-
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	+	
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?	+	

Продовження Додатку А

Респондент: Катерина Д

Вік: 23 років

Стать: жінка

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		+
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	+	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?	+	
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		+
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?		+
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?	+	
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		+
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?		+
11. Чи важко вам включитися в нові для вас компанії (колективи)?	+	
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	+	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?		+
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		+
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?	+	

Продовження Додатку А

16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	+	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		+
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?		+
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		+
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		+
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?		+
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?		+
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?		+
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?	+	
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?	+	
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести позбавлення в малознайому групу?		+
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?	+	
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		+
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		+
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	+	

Продовження Додатку А

34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?		+
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		+
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		+
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?		+
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	+	
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?	+	

Продовження Додатку А

Респондент: Євгенія Д.

Вік: 37

Стать: Ж

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		+
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	+	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		+
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		+
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	+	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?	+	
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		+
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	+	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?		+
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	+	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	+	

Продовження Додатку А

14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		+
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		+
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?		+
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		+
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	+	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		+
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		+
24. Чи правда, що ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?	+	
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?		+
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	+	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		+
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?		+
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести позбавлення в малознайому групу?	+	
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?		+
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?	+	
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		+

Продовження Додатку А

33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	+	
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?		+
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?		+
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?	+	
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		+
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	+	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		+
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		+

Методика визначення імпульсивності В. А. Лосенкова

Респондент: Ангеліна

Вік: 19

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?		+		
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?			+	
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?			+	
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?		+		
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	

Продовження Додатку Б

13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			
14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?			+	
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?	+			
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?		+		
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?			+	
20. Ви дещо неврівноважена людина?				+

Продовження Додатку Б

Респондент: Катерина І.

Вік: 36

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?				+
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?		+		
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?			+	
14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?			+	

Продовження Додатку Б

15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?		+		
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?			+	
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?				+
20. Ви дещо неврівноважена людина?			+	

Продовження Додатку Б

Респондент: Марина К

Вік: 29 років

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця?	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?			+	
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?				+
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	

Продовження Додатку Б

12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?				+
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			
14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?	+			
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?		+		
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?			+	
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?				+
20. Ви дещо неврівноважена людина?				+

Продовження Додатку Б

Респондент: Богдана

Вік: 19

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця		+		
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?				+
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?		+		
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?	+			
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?	+			
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?	+			
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?		+		
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?			+	
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?		+		
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?	+			
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			

Продовження Додатку Б

14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?	+			
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?	+			
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?				+
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?	+			
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?				+
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?	+			
20. Ви дещо неврівноважена людина?		+		

Продовження Додатку Б

Респондент: Дар'я

Вік: 19

Стать: жінка

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця		+		
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?			+	
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?		+		
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?	+			
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?	+			
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?			+	
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?		+		
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?			+	
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?		+		
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?		+		
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?		+		

Продовження Додатку Б

14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?		+		
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?		+		
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?				+
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?	+			
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?		+		
20. Ви дещо неврівноважена людина?	+			

Тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках)

Респондент: Дар'я В.

Вік: 27

Стать: жіноча

Підкресліть відповідь:

I. Чисхильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди. 2. **Інколи**. 3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. **Переживаєте внутрішнє кипіння**. 2. Зберігаєте спокій. 3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрисним. 2. **Дружелюбним**. 3. **Спокійним і незаздрисним**.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. **Приймете її з деякими побоюваннями**. 2. Погодитесь без коливань.
3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи». 2. Змусите повернути. 3. **Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь**.

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Що це тебе так затримало»? 2. «Де ти стирчиш до пізна»? 3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися»**.

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

Продовження Додатку В

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»? **2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.** 3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. **Збалансованими.** 2. Легковажними. 3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого. 2. Примиряєтесь. **3. Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги». **2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».** 3. «І чого ми стільки з ними клопочемось?»

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»? **2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».** 3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. **Боїтесь.** 2. Нудитесь. 3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання. 2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів. **3. Засмутитесь.**

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. **Обов'язково намагаєтесь виграти.** 2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим. 3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

Продовження Додатку В

1. Стерпите, уникаючи скандалу. **2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.** 3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. **Поговорите ізвчителем.** 2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця». 3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. **Середня.** 2. Самовпевнена. 3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина». **2. «Нічого, пuste».** 3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»
 2. «Потрібно ввести тілесні покарання».
3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда. **2. Домашню кішку.** 3. Ведмедя.

Продовження Додатку В

Респондент: Маргарита

Вік: 19

Стать: Ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. Іноколи.

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. Переживаєте внутрішнє кипіння.

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.

2. Дружелюбним.

3. Спокійним і незаздрісним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.

Продовження Додатку В

Ну вообще я бы спросила для каких целей и почему не спросили, а дальше исходя из ответа

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Що це тебе так затримало»?
2. «Де ти стирчиш допізна»?
3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися».**

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?
2. **Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.**
3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. **Збалансованими.**
2. Легковажними.
3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.
2. Примиряєтесь.
3. **Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».
2. **«Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».**
3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?
2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

Продовження Додатку В

3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

- 1. Боїтесь.**
2. Нудитесь.
3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
- 2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.**
3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтесь виграти.
- 2. Цінуєте задоволення відчути себе знову молодим.**
3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

- 1. Стерпите, уникаючи скандалу.**
2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

- 1. Поговорите із вчителем.**
2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».
3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

- 1. Середня.**
2. Самовпевнена.
3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

- 1. «Вибачте, це моя провина».**

Продовження Додатку В

2. «Нічого, пусте».

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.

2. Домашню кішку.

3. Ведмедя.

Продовження Додатку В

Респондент: Софія Б.

Вік: 24 роки

Стать: ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. Інколи.

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. Переживаєте внутрішнє кипіння.

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрисним.

2. Дружелюбним.

3. Спокійним і незаздрисним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.

Продовження Додатку В

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Що це тебе так затримало»?
2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. «Я вже почав (почала) хвилюватися».

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?
- 2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.**
3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансованими.
2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.
2. Примиряєтесь.

3. Стаєте надалі обережнішим.

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».
3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

Продовження Додатку В**1. Боїтесь.**

2. Нудитесь.
3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтесь виграти.

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорите із вчителем.**2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».****3. Порадити дитині дати відсіч.**

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. Середня.

2. Самовпевнена.

3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

2. «Нічого, пусте».

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

Продовження Додатку В

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.

2. Домашню кішку.

3. Ведмедя.

Продовження Додатку В

Респондент: Марія Б.

Вік: 19 років

Стать: ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. **Інколи.**

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. **Переживаєте внутрішнє кипіння.**

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.

2. Дружелюбним.

3. **Спокійним і незаздрісним.**

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. **Приймете її з деякими побоюваннями.**

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. **Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.**

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

Продовження Додатку В

1. «Що це тебе так затримало»?

2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися».**

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. **Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.**

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. **Збалансованими.**

2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.

2. Примиряєтесь.

3. **Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. **«Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».**

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

3. **«Можливо, в мене це вийде наступного разу».**

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. Боїтесь.

2. **Нудитесь.**

Продовження Додатку В

3. Отримуйте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.

2. **Спробуєте викликати поблажливість партнерів.**

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. **Обов'язково намагаєтесь виграти.**

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.

3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. **Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.**

3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. **Поговорите із вчителем.**

2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».

3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. **Середня.**

2. Самовпевнена.

3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

2. **«Нічого, пuste».**

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

Продовження Додатку В

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»
2. «Потрібно ввести тілесні покарання».
3. **«Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»**

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. **Тигра чи леопарда.**
2. Домашню кішку.
3. Ведмедя.

Продовження Додатку В

Респондент: Марина Кр

Вік: 34 років

Стать: ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. Іноколи.

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. Переживаєте внутрішнє кипіння.

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрисним.

2. Дружелюбним.

3. Спокійним і незаздрисним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.

2. погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

Продовження Додатку В

1. «Що це тебе так затримало»?

2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. «Я вже почав (почала) хвилюватися».

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансованими.

2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.

2. Примиряєтесь.

3. Стаєте надалі обережнішим.

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось?»

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав?»

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. Боїтесь.

2. Нудитесь.

Продовження Додатку В

3. Отримувате справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтесь виграти.

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорите із вчителем.

2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».
3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. Середня.

2. Самовпевнена.
3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

2. «Нічого, пусте».
3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

Продовження Додатку В**1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»**

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».
3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.

2. Домашню кішку.

Методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж.Роттера

Респондент: Ксенія П.

Вік: 30

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	+1
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	-3
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-2
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-2
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-1
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+1
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-2
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	-2
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-3
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+2
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+2
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+1

Продовження Додатку Г

15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+2
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+1
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	+1
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	-2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-1
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-2
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+3
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-1
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+3
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	+1
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+2
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+3
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	-1
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	-1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-1

Продовження Додатку Г

35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-2
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+2
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-1
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+1
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+1
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+2
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+1

Продовження Додатку Г

Респондент: Дарина К.

Вік: 23 роки

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	+2
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+3
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-3
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+1
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	+1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	+3
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-3
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	+1
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-1
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3

Продовження Додатку Г

12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+3
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+3
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+1
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	-2
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-3
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-3
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	+1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+1
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-3
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-3
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+1
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-2

Продовження Додатку Г

27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+3
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	+2
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+3
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	+2
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-2
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	+1
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+1
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-3
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+3
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+2

Продовження Додатку Г

41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+2
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+2
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+2

Продовження Додатку Г

Респондент: Поліна Л.

Вік: 19 років

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-2
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	-1
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-3
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+1
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-2
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-1
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	-1
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-2
11. Коли я будує плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль	-1
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+3
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+3
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	-1

Продовження Додатку Г

16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+2
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-3
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	-2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+2
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	-1
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	+2
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-2
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	-2
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-2
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-2
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	-1
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	-1
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+1
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-3
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-3

Продовження Додатку Г

36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	-1
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	-1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	+1
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+1
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+1
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	-1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	-2
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	-2

Продовження Додатку Г

Респондент: Вікторія Р.

Вік: 20 років

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-1
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+1
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-1
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	-2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-1
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-2
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	-2
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-2
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+2
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+1
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+3
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+1
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+1

Продовження Додатку Г

16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	-1
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-1
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+2
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	+1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+2
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-1
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	+1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+1
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-1
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+1
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	+1
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	-1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-1
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	+1
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-2

Продовження Додатку Г

36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+2
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	+2
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+1
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	-1
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	-1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+1

Продовження Додатку Г

Респондент: Тамара Б.

Вік: 29 років

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-3
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+2
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	+2
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-2
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-2
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-3
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	+3
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-3
11. Коли я будує плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+2
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+3
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+3
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+3

Продовження Додатку Г

17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-2
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+3
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	+2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-2
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	-3
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-3
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	+1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+2
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	+2
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	+1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	-2
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	-2
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+1
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-3
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-3
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+1

Продовження Додатку Г

37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-2
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+2
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+2
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+2

Методика визначення комунікативних і організаторських схильностей

Респондент: _Віторія М.

Вік: __ 22 роки __

Стать: __ жіноча __

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?	+	
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?		+
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		+
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		+
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	+	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?		+
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		+
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	+	
11. Чи важко вам включитися в нові для вас компанії (колективи)?		+
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?		+
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	+	

Продовження Додатку Д

14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		+
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		+
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	+	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?	+	
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	+	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?		+
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?	+	
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		+
24. Чи правда, що ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?		+
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?	+	
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	+	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		+
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?	+	
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?		+
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?	+	
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		+

Продовження Додатку Д

32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?	+	
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?		+
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	+	
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		+
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		+
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	+	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		+
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		+

Продовження Додатку Д

Респондент: Інна

Вік: 19 років

Стать: жін

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	ТАК	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		НІ
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	ТАК	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?	ТАК	
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		НІ
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	ТАК	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?		НІ
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		НІ
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	ТАК	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	ТАК	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?	ТАК	
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	ТАК	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	ТАК	
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		НІ
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?	ТАК	

Продовження Додатку Д

16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	ТАК	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		НІ
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?		НІ
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	ТАК	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?	ТАК	
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		НІ
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?		НІ
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?	ТАК	
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?	ТАК	
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?		НІ
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?		НІ
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		НІ
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?		НІ
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?		НІ
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?		НІ
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		НІ
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		НІ

Продовження Додатку Д

33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	ТАК	
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	ТАК	
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?		НІ
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		НІ
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		НІ
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	ТАК	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	ТАК	
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		НІ

Продовження Додатку Д

Респондент: КАРИНА(Ім'я)

Вік:22

Стать: ЖІНОЧА

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	Так	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		Ні
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	Так	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		Ні
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		Ні
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?		Ні
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?	Так	
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		Ні
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?		Ні
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?		Ні
11. Чи важко вам включитися в нові для вас компанії (колективи)?		Ні
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?	Так	
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?	Так	
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?		Ні
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		Ні

Продовження Додатку Д

16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	Так	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?	Так	
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?		Ні
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?		Ні
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?	Так	
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		Ні
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	Так	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		Ні
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?		Ні
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?		Ні
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?		Ні
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?	Так	
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?	Так	
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести позбавлення в малознайому групу?		Ні
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?		Ні
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		Ні
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		Ні

Продовження Додатку Д

33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	Так	
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?		Ні
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	Так	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		Ні
37. Чи правда, що у вас багато друзів?	Так	
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?		Ні
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	Так	
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		Ні

Продовження Додатку Д

Респондент: __Наталія Д.__ (Ім'я)

Вік: __37__

Стать: __Ж__

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?		+
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	+	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		+
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		+
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?	+	
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?	+	
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		+
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	+	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?		+
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?		+
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?		+
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?	+	
15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		+

Продовження Додатку Д

16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	+	
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		+
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	+	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?		+
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		+
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?	+	
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?	+	
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	+	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		+
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?		+
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?		+
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?		+
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?	+	
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		+
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	+	

Продовження Додатку Д

34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	+	
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		+
37. Чи правда, що у вас багато друзів?		+
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	+	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		+
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?	+	

Продовження Додатку Д

Респондент: Марина К..

Вік: 29 років

Стать: жіноча

Номер запитання	Відповідь «ТАК»	Відповідь «НІ»
1 Чи є у вас прагнення до вивчення людей і знайомств з різними людьми?	+	
2. Чи подобається вам займатися громадською роботою?	+	
3. Чи довго вас турбує почуття образи, завданої вам ким-небудь з ваших товаришів?	+	
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		+
5 Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?		+
6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?		+
7. Чи вірно, що вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?		+
8. Якщо виникли перешкоди у здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?		+
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які старші за вас за віком?	+	
10. Чи любите ви придумувати або організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?	+	
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?		+
12. Чи часто ви відкладаєте на потім справи, які потрібно виконати сьогодні?		+
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?		+
14. Чи прагнете ви домогтися того, щоб ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?	+	

Продовження Додатку Д

15. Чи важко ви освоюєтеся в новому колективі?		+
16. Чи правда, що у вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?		+
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?	+	
18. Чи часто при вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?	+	
19. Чи дратують вас навколишні люди та чи хочеться вам побути на самоті?	+	
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?		+
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?	+	
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?	+	
23. Чи відчуваєте ви незадоволення, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		+
24. Чи правда, що ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?		+
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?	+	
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?	+	
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?		+
28. Чи правда, що ви рідко прагнете довести свою правоту?		+
29. Чи вважаєте ви, що вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?	+	
30. Чи приймаєте ви участь у громадській роботі в школі (у навчальному закладі, на виробництві)?	+	
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих?		+

Продовження Додатку Д

32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?		+
33. Чи відчуваєте ви себе невимушено, потрапивши в незнайомий колектив?	+	
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	+	
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щонебудь великій групі людей?	+	
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		+
37. Чи правда, що у вас багато друзів?	+	
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?	+	
39. Чи часто ви стривожені і відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		+
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		+

Методика визначення імпульсивності В. А. Лосенкова

Респондент: Олександра Ш.

Вік: 28

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?		+		
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?			+	
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?			+	
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?		+		
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	

Продовження Додатку Ж

13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			
14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?			+	
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?	+			
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?		+		
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?			+	
20. Ви дещо неврівноважена людина?				+

Продовження Додатку Ж

Респондент: Ольга Н

Вік: 27

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?				+
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?		+		
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?			+	

Продовження Додатку Ж

14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?			+	
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?		+		
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?			+	
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?				+
20. Ви дещо неврівноважена людина?			+	

Продовження Додатку Ж

Респондент: Поліна С.

Вік: 26 років

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця?	+			
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?		+		
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?			+	
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?			+	
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?				+
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?	+			
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?		+		
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?			+	

Продовження Додатку Ж

12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?				+
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			
14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?	+			
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?			+	
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?		+		
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?			+	
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?				+
20. Ви дещо невірноважена людина?				+

Продовження Додатку Ж

Респондент: Римма П.

Вік: 26

Стать: жіноча

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця		+		
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?				+
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?		+		
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?	+			
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?		+		
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?	+			
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?	+			
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?		+		
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?			+	
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?		+		
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?	+			
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?			+	
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?	+			

Продовження Додатку Ж

14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?	+			
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?	+			
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?				+
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?	+			
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?				+
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?	+			
20. Ви дещо неврівноважена людина?		+		

Продовження Додатку Ж

Респондент: Тетяна Р.

Вік: 26

Стать: жінка

Питання	безумовно так	мабуть, так	мабуть, ні	безумовно ні
1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите до кінця		+		
2. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?			+	
3. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?	+			
4. Ви часто говорите і дієте під впливом хвилинного настрою?		+		
5. У критичних, напружених ситуаціях Ви добре володієте собою?	+			
6. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих причин змінюється настрій?	+			
7. Ви багато чого звикли робити поспішно, коли підганяють терміни?			+	
8. Ви могли б назвати себе цілеспрямованою людиною?		+		
9. У словах і вчинках Ви дотримуєтеся прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?			+	
10. Ви підкреслено байдужі до тих, хто несправедливо бурчить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?			+	
11. Ви сумніваєтеся в своїх силах і здібностях?		+		
12. Ви легко захоплюєтеся новою справою, але можете швидко охолонути?		+		
13. Ви вмієте стримуватися, коли хто-небудь з начальства несправедливо Вам дорікає?		+		

Продовження Додатку Ж

14. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?		+		
15. Чи може під впливом певних обставин Ваша думка про самого себе не раз змінитися?		+		
16. Зазвичай Вас важко вивести з себе?				+
17. У Вас виникають бажання, які з різних обставин є нездійсненними?	+			
18. Обговорюючи з ким-небудь важливі життєві проблеми, Ви помічаєте, що Ваші власні погляди ще не цілком визначилися?			+	
19. Чи трапляється, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?		+		
20. Ви дещо неврівноважена людина?	+			

Тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках)

Респондент: Аегеліна В.

Вік: 19

Стать: жіноча

Підкресліть відповідь:

I. Чисхильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди. 2. **Інколи**. 3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. **Переживаєте внутрішнє кипіння**. 2. Зберігаєтеспокій. 3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним. 2. **Дружелюбним**. 3. **Спокійним і незаздрісним**.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. **Прийметеїї з деякими побоюваннями**. 2. погодитесь без коливань.
3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримаєвід Вас «на горіхи». 2. Змуситеповернути. 3. **Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь**.

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Щоце тебе так затримало»? 2. «Де ти стирчиш до пізна»? 3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися»**.

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

Продовження Додатку 3

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»? **2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.** 3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. **Збалансованими.** 2. Легковажними. 3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого. 2. Примиряєтесь. **3. Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги». **2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».** 3. «І чого ми стільки з ними клопочемось?»

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»? **2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».** 3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. **Боїтесь.** 2. Нудитесь. 3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання. 2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів. **3. Засмутитесь.**

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. **Обов'язково намагаєтесь виграти.** 2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим. 3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

Продовження Додатку 3

1. Стерпите, уникаючи скандалу. **2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.** 3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. **Поговорите ізвчителем.** 2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця». 3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. **Середня.** 2. Самовпевнена. 3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина». **2. «Нічого, пuste».** 3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда. **2. Домашню кішку.** 3. Ведмедя.

Продовження Додатку 3

Респондент: Катерина І

Вік: 34

Стать: Ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. Інколи.

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. Переживаєте внутрішнє кипіння.

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.

2. Дружелюбним.

3. Спокійним і незаздрісним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.

Продовження Додатку 3

Ну вообщє я бы спросила для каких целей и почему не спросили, а дальше исходя из ответа

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Що це тебе так затримало»?

2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. «Я вже почав (почала) хвилюватися».

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансованими.

2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.

2. Примиряєтесь.

3. Стаєте надалі обережнішим.

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

Продовження Додатку 3**3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».**

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. Боїтесь.

2. Нудитесь.
3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.

2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтесь виграти.

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.

3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорите із вчителем.

2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».
3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. Середня.

2. Самовпевнена.
3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

Продовження Додатку 3

2. «Нічого, пусте».

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.

2. Домашню кішку.

3. Ведмедя.

Продовження Додатку 3

Респондент: Інна

Вік: 19 роки

Стать: ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. Інколи.

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. Переживаєте внутрішнє кипіння.

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.

2. Дружелюбним.

3. Спокійним і незаздрісним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. Приймете її з деякими побоюваннями.

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.

Продовження Додатку 3

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

1. «Що це тебе так затримало»?
2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. «Я вже почав (почала) хвилюватися».

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансованими.
2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.
2. Примиряєтесь.

3. Стаєте надалі обережнішим.

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».
3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

Продовження Додатку 3

1. Боїтесь.

2. Нудитесь.
3. Отримуєте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. Обов'язково намагаєтесь виграти.

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорите із вчителем.

2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».

3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. Середня.

2. Самовпевнена.

3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

2. «Нічого, пусте».

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

Продовження Додатку 3

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.

2. Домашню кішку.

3. Ведмедя.

Продовження Додатку 3

Респондент: Олена Л.

Вік: 27 років

Стать: ж

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.

2. **Інколи.**

3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. **Переживаєте внутрішнє кипіння.**

2. Зберігаєте спокій.

3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.

2. Дружелюбним.

3. **Спокійним і незаздрісним.**

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. **Приймете її з деякими побоюваннями.**

2. Погодитесь без коливань.

3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».

2. Змусите повернути.

3. **Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.**

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

Продовження Додатку 3

1. «Що це тебе так затримало»?

2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися».**

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. **Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.**

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. **Збалансованими.**

2. Легковажними.

3. Досить категоричними.

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.

2. Примиряєтесь.

3. **Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. **«Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».**

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. «І навіщо я на це нерви витрачав»?

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

3. **«Можливо, в мене це вийде наступного разу».**

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. Боїтесь.

2. **Нудитесь.**

Продовження Додатку 3

3. Отримувате справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.

2. **Спробуєте викликати поблажливість партнерів.**

3. Засмутитесь.

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. **Обов'язково намагаєтесь виграти.**

2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.

3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. Стерпите, уникаючи скандалу.

2. **Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.**

3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. **Поговорите із вчителем.**

2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».

3. Порадити дитині дати відсіч.

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. **Середня.**

2. Самовпевнена.

3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».

2. **«Нічого, пусте».**

3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

Продовження Додатку 3

1. «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»

2. «Потрібно ввести тілесні покарання».

3. **«Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»**

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. **Тигра чи леопарда.**

2. Домашню кішку.

3. Ведмедя.

Продовження Додатку 3

Респондент: Вікторія М.

Вік: 22

Стать: жіноча

Підкресліть відповідь:

I. Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту?

1. Завжди.
2. **Інколи.**
3. Ніколи.

II. Як Ви поведетесь у критичній ситуації?

1. **Переживаєте внутрішнє кипіння.**
2. Зберігаєте спокій.
3. Втрачаєте самоконтроль.

III. Яким вважають Вас колеги?

1. Самовпевненим та заздрісним.
2. **Дружелюбним.**
3. Спокійним і незаздрісним.

IV. Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду?

1. **Приймете її з деякими побоюваннями.**
2. Погодитесь без коливань.
3. Відмовитесь від неї заради особистого спокою.

V. Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір?

1. Отримає від Вас «на горіхи».
2. Змусите повернути.
3. **Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь.**

VI. Якими словами Ви привітаєте чоловіка (дружину), якщо він (вона) повернувся з роботи пізніше, ніж звичайно?

Продовження Додатку 3

1. «Що це тебе так затримало»?

2. «Де ти стирчиш допізна»?

3. **«Я вже почав (почала) хвилюватися».**

VII. Як Ви поведетесь за кермом автомобіля?

1. Чи намагаєтесь обігнати машину, яка «показала Вам хвіст»?

2. **Вам байдуже, скільки машин Вас обігнало.**

3. Помчитесь з такою швидкістю, щоб ніхто не наздогнав Вас.

VIII. Якими Ви вважаєте свої погляди на життя?

1. Збалансованими.

2. Легковажними.

3. **Досить категоричними.**

IX. Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається?

1. Намагаєтесь перекласти провину на іншого.

2. Примиряєтесь.

3. **Стаєте надалі обережнішим.**

X. Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді?

1. «Час уже заборонити їм такі розваги».

2. **«Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».**

3. «І чого ми стільки з ними клопочемось»?

XI. Що Ви відчуваєте, якщо посаду, яку Ви хотіли обійняти, посів інший?

1. **«І навіщо я на це нерви витрачав»?**

2. «Напевне, його фізіономія шефу приємніша».

3. «Можливо, в мене це вийде наступного разу».

XII. Як Ви переглядаєте страшний фільм?

1. **Боїтесь.**

2. Нудитесь.

Продовження Додатку 3

3. Отримуйте справжнє задоволення.

XIII. Якщо через дорожню пробку Ви запізнюєтесь на важливу нараду?

1. Будете нервувати під час засідання.
2. Спробуєте викликати поблажливість партнерів.
3. **Засмутитесь.**

XIV. Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів?

1. **Обов'язково намагаєтесь виграти.**
2. Цінуєте задоволення відчутти себе знову молодим.
3. Дуже сердитесь, якщо не щастить.

XV. Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані?

1. **Стерпите, уникаючи скандалу.**
2. Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
3. Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

XVI. Як Ви будете поводитись, якщо Вашу дитину образили в школі?

1. Поговорите із вчителем.
2. Влаштуєте скандал батькам «малолітнього злочинця».
3. **Порадити дитині дати відсіч.**

XVII. Яка, на Вашу думку, Ви людина?

1. **Середня.**
2. Самовпевнена.
3. Пробивна.

XVIII. Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення?

1. «Вибачте, це моя провина».
2. **«Нічого, пусте».**
3. «А уважнішим Ви бути не можете?!»

XIX. Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді?

Продовження Додатку 3

1. **«Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»**
2. «Потрібно ввести тілесні покарання».
3. «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

XX. Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете?

1. Тигра чи леопарда.
2. Домашню кішку.
3. Ведмедя.

Методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж.Роттера

Респондент: Євгенія Де Корт

Вік: 37

Стать: ж

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	+2
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+3
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-3
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+1
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	+1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	+3
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-3
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	+1
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-1
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+3

Продовження Додатку К

14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+3
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+1
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	-2
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-3
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-3
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	+1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+1
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-3
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-3
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+1
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-2
27. Якщо я дуже захочу, то зможу повернути до себе майже кожного.	+3
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	+2
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+3
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	+2
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2

Продовження Додатку К

34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-2
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	+1
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+1
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-3
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+3
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+2
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+2
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+2
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+2

Продовження Додатку К

Респондент: Марина К

Вік: 29 років

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-3
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+2
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	+2
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-2
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-2
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-3
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	+3
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-3
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+2
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+3

Продовження Додатку К

15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+3
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+3
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-2
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+3
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	+2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-2
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	-3
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-3
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	+1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+2
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	+2
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	+1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	-2
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	-2
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+1
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2

Продовження Додатку К

34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-3
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-3
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+1
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-2
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+2
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+2
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+2

Продовження Додатку К

Респондент: Аліна

Вік: 19

Стать: жіноча

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-2
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	-2
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	+2
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	-2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-2
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	+2
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+1
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	+1
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	-1
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-2
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	-1
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	-2
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	-1
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+2

Продовження Додатку К

16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+2
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	+2
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+2
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+1
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-1
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+2
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	+2
27. Якщо я дуже захочу, то зможу повернути до себе майже кожного.	-2
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+2
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	+1
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	-2
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+3
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-2
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	-2

Продовження Додатку К

35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-2
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+2
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+2
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-2
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	-1
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+1
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	-1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+3

Продовження Додатку К

Респондент: Анастасія С

Вік: 28

Стать: ж

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-2
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+1
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-1
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	+3
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-1
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+2
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-1
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	+3
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-1
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+3
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+3
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+1
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+2
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+3
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	+2

Продовження Додатку К

17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	+1
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+3
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-1
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	-1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+1
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	+1
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	-1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+3
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-1
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+2
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	-2
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	+2
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-1
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	+2
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-1

Продовження Додатку К

36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+3
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+2
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	-1
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+3
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	+1
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	+1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	-2
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+1

Продовження Додатку К

Респондент: Маргарита

Вік: 19

Стать: Ж

Питання	Відповідь
1. Просування по службі (кар'єра) більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.	-1
2. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися одне до одного.	+1
3. Хвороба - справа випадку; якщо вже судилося захворіти, то нічого не поробиш.	-1
4. Люди виявляються самотніми через те, що самі не виявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.	-2
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.	-1
6. Марно докладати зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.	-1
7. Зовнішні обставини-батьки і добробут впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.	+3
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.	-2
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли керівник повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.	-2
10. Мої оцінки в школі, в інституті часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настрою викладача) більше, ніж від моїх власних зусиль.	-2
11. Коли я будую плани, то, загалом, вірю, що зможу здійснити їх.	+2
12. Те, що багатьом людям здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.	+1
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.	+3
14. Якщо люди не підходять один одному, то, як би вони не старалися, налагодити сімейне життя все одно не зможуть.	+1

Продовження Додатку К

15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінений іншими.	+1
16. Люди виростають такими, якими їх виховують батьки.	-1
17. Думаю, що випадок чи доля не грають важливої ролі в моєму житті.	-1
18. Я не намагаюся планувати далеко вперед, оскільки багато залежить від того, як складуться обставини.	+2
19. Мої оцінки в школі найбільше залежали від моїх зусиль і рівня підготовленості.	+2
20. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера.	-2
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.	+1
22. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.	+2
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.	-1
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху в своїх справах.	+1
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють.	+1
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в сформованих обставинах.	-1
27. Якщо я дуже захочу, то зможу повернути до себе майже кожного.	+1
28. На підростаюче покоління впливає так багато обставин, що зусилля батьків по його вихованню часто виявляються марними.	-1
29. Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.	+1
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять саме так, а не інакше.	+1
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.	-1
32. Найчастіше я можу домогтися від членів моєї сім'ї того, що хочу.	+2
33. У неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, частіше були винні інші люди, ніж я сам.	-1
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за ним стежити і правильно одягати.	+1

Продовження Додатку К

35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.	-2
36. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.	+2
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від кого б то не було, залежить щастя моєї сім'ї.	+1
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюсь іншим.	+2
39. Я завжди віддаю перевагу приймати рішення і діяти самостійно, а не сподіватися на допомогу інших людей чи на долю.	+2
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі його старання.	+1
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо вирішити навіть при самому сильному бажанні.	-1
42. Здібні люди, які не зуміли реалізувати свої можливості, мають звинувачувати в цьому тільки самих себе.	-1
43. Багато мої успіхи були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.	+1
44. Більшість невдач у моєму житті були через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння чи невезіння.	+1